

Bir Değişim Risâlesi: “Teşâdüfü’ş-Şer’i ve’z-Zemân...”

İSMAİL HAKKI ÜNAL

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

unal@divinity.ankara.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5318-4873>

Giriş

2015 yılında Fakültemizi ziyaret eden bir Kazan-Tatar heyetinin elektronik kopya olarak takdim ettikleri Tatar alimlerinin eserleri arasında bir risâle dikkatimi çekmişti. Risâlenin, *Teşâdüfü’ş-Şer’i ve’z-Zemân fî Beldetin Ma’rûfetin bi-Kazân* şeklindeki Arapça adından ve altında yer alan alt başlığından, Rusya’nın Kazan bölgesinde birbirleriyle karşılaşan “şeriat” ve “zaman”ın, imamların taassup içinde oldukları 16 meseleyi soru-cevap diyalogu şeklinde ele aldıkları bir metin olduğu anlaşılıyordu. Zaman ve şeriatın bir kurguyla karşı karşıya getirilip konuşturulduğu Türkçe bir risaleyle ilk defa karşılaşmış ve çok ilginç bulmuştum. 1904 yılında Kazan’da üniversite matbaasında basılan ve müellifi risalenin sonunda Ş. H. kısaltmasıyla belirtilen 24 sayfalık bu eseri günümüz Türkçesine aktararak ilim âlemine tanıtmayı gerekli gördüm. Yaptığım araştırmada risale ile ilgili ülkemizde bir çalışma veya yayına rastlamadım. Bu bölge üzerine çalışmaları bulunan bir akademisyen arkadaşımızdan Ş. H. kısaltmasının, Kazanlı alimlerden Şâkircân Hamîdî olması gerektiği bilgisini aldım.¹ Hayatıyla ilgili fazla malumat bulamadığım bu zat hakkında eserlerinden hareketle ulaştığım bazı ipuçlarıyla yetinecekken, Kazan bölgesinden fakültemizde doktora yapan bir öğrencimizin değerli katkılarıyla onun hayatı ve eserleri hakkında daha geniş malumat elde ettim.²

¹ İsim tesbitinde yardımcı olan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi İbrahim Maraş’a teşekkür ederim.

² Şâkircân Hamîdî’nin hayatı ve eserleri kısmındaki bilgilerin çoğu ile 3, 4, 5, 6, 7, 11 ve 12 no’lu dipnotları kendisine borçlu olduğum doktora öğrencimiz İlyas Miftakhov’a katkılarından ötürü teşekkür ederim.

Şakircân Hamîdî Kimdir?

20. yüzyıl başında Kazan bölgesi Müslümanları arasında yayın ve eğitim hayatında aktif rol alan Şakircân b. Esedullâh Hamîdî hakkında Sovyet döneminde malumat bulmak oldukça zor görünmektedir. Tarihçi, edebiyatçı Raif Mardanov'un belirttiğine göre Şakircân Hamîdî hakkında ilk olarak 1992 yılında Damir Garifullin tarafından bir makale kaleme alınmıştır.³

Müellifin kendisi tarafından 1922 yılında kaleme alınan tercüme-i halinde belirtildiğine göre o, 1878 yılının 29/30 Ağustosunda Sember vilayeti, Bua ilçesi Tatar Tökese⁴ köyünde dünyaya gelmiş, 1896 yılında Kazan'da bulunan Osmaniye medresesini tamamladıktan sonra 1897-1899 yılları arasında Tatar öğretmen okulunda serbest dinleyici olarak eğitim görmüştür. 1899-1903 yılları arasında Çuvaşlı⁵ köyünün ceditçi mektebinde muallimlik yapmıştır. 1903 yılında Yurtış⁶ köyünde imamlık görevine başlayan Hamîdî, 1900-1910 yılları arasında Kazan'da, Kerîmî kardeşlerin matbaasında "doğu dillerinde yayımlanan kitaplar musahhihi" olarak çalışmıştır. 1905-1907 yılları arasında gerçekleşen Birinci Rus İhtilali döneminde Çar ve bakanları ile ilgili sert konuşmalarından dolayı mahkemeye verilmiş, aynı dönemde *Âzâd Halk* ve *Âzâd* gazetelerinde mutaassıp hocalara karşı makaleler kaleme almıştır.⁷ 1907 yılında, kendisi tarafından yayınlanan takvim kapağında Kazaklarla ilgili yazdıklarından dolayı basın faaliyeti yapması yasaklanmıştır. 1910 yılında Hamîdî, Perm⁸ bölgesindeki Nadejdinsk imalathanesi bölgesinde bulunan mahalleye imam olarak tayin edilmiştir. Onun, Kazan bölgesinden Ural tarafına gitmesine, bölgedeki diğer imamların ve zenginlerin ona karşı takındıkları tavır sebep olmuştur. Hamîdî, Nadejdinsk'te göreve başladığı sene orada bulunan Müslüman kız ve erkek çocuklar için iki okul açmış, ilk sene bu okullarda yüz civarında çocuk eğitim görmüştür. Aynı dönemde o, Müslüman ve Ortodokslar arasında müşterek sosyal problemleri çözmek amacıyla ortak bir "cemiyet-i

³ Raif Mardanov, "Şakircan Hemidinen tuuna 125 yıl," *Gasırlar Avazı* 3-4 (2003). [http://www.archive.gov.tatarstan.ru/magazine/go/anonymous/main/?path=mg:/numbers/2003_3_4/06/06_2/\(26.03.2019\)](http://www.archive.gov.tatarstan.ru/magazine/go/anonymous/main/?path=mg:/numbers/2003_3_4/06/06_2/(26.03.2019)).

⁴ Töke (Tatar Tökese) köyü günümüzde Tataristan Cumhuriyeti Çuprelî ilçesine bağlıdır.

⁵ Günümüzde Tataristan'ın Biyehtav ilçesine bağlıdır.

⁶ Günümüzde Tataristan'ın Biyehtav ilçesine bağlıdır.

⁷ *Âzâd Halk* gazetesinde sadece Ş. H. kısaltması kullanılarak yazılan birkaç makalenin Hamîdî'ye ait olma ihtimali bulunmaktadır. Çünkü makalelerin birinde Hamîdî'nin memleketi olan Bua ilçesi imamları eleştirilmekte ve makale yazarı tarafından "bizim taraflarda" şeklinde bir gönderimde bulunulmaktadır.

⁸ Müslüman Tatar Türklerinin yaşadığı ve 1903'te yaptırdıkları cami ve medreseye Sultan Abdulhamid'e izafeten Hamidiye ismini verdikleri şehir. Bkz. Recep Kankal, "Perm Hamidiye Camii," *Yedikta Dergisi* 126 (Şubat 2019).

hayriye” kurmak için çaba sarf etmiştir. Onun bölgede yaptığı bu faaliyetler bazı kadimci çevreleri ve taraftarlarını rahatsız etmiş ve polis idaresine onunla ilgili şikâyetler gönderilmiştir. Neticede 1911 yılının 16 Temmuz’unda evine, camiye, kız okuluna ve bazı taraftarlarının evlerine polis baskını düzenlenmiştir.⁹ Hamîdî’nin kütüphanesinde bulunan el yazma eserleri dahil toplam 800 kitabı alınmış, kütüphanesi aynı gün tekrar iade edilmiştir. Ancak, Osmanlı aydını ve bürokrati Mehmed ‘Arif Bey’in (1845-1897) hazırladığı ve Hamîdî tarafından Tatar lehçesine çevrilen *Biñ Bir Hadîş* adlı eserin Kazan Kerimiye Matbaası’nda bulunan 1032 nüshası toplatılmıştır.¹⁰ Bu olaydan sonra Şakircân Hamîdî Olonetsk bölgesine üç seneliğine sürgüne gönderilmiş, bu esnada Nadejdinsk’teki kız okulu kapanmıştır. Sürgünden sonra Hamîdî 1914 yılında Minzele ilçesinde mahalle imamının yardımı ile izinsiz olarak bir okul açmış, bu okulda 1917 yılındaki Şubat İhtilaline kadar 300 öğrenciye eğitim verilmiştir. Aynı senenin Ekim ayında *Minzele İli* adlı gazeteyi yayınlamış, 1918 yılında ise Sarapul şehrinde *Kızıl Köreşçi* gazetesini neşretmiştir. O aynı yıl içinde Rusya Komünist Partisine üye olmuştur.

Kendisi tarafından kaleme alınmış bu özgeçmişten başka Şakircân Hamîdî ile ilgili fazla malumat bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda 1932 yılında vefat ettiği bildirilmekte,¹¹ bazı kaynaklarda ise ölüm tarihinin bilinmediği, ancak 1922 yılından sonra vefat ettiği belirtilmektedir.¹²

Şakircân Hamîdî’nin ağabeyi Şeyhülislâm Hamîdî (1869-1912) de aynı dönemde geniş ilmî faaliyetlerde bulunmuş bir şahsiyettir. O hayatı boyunca imamlık yapmış, bu esnada birçok eser kaleme aldığı gibi, o günün Müslüman toplumu için önemli sayılan bazı eserleri de Tatarcaya aktarmıştır. En önemli özelliklerinden birisi de Cuma ve Bayram hutbelerinin Tatar Türkçesiyle okunmasını savunmuş olmasıdır.¹³ Şeyhülislâm Hamîdî’nin

⁹ Bu olaya *Şirât-ı Mustakîm Dergisi*’nin 24 Ağustos 1911 tarihli 155. sayısının Rusya ile ilgili haberleri arasında, “*Tazykâ*” başlığı altında şu şekilde yer verilmiştir: “Perm vilâyetinde Naviaya i’malâthânesinde imâm olan Şakircân Efendi Hamîdî ile Mu’allim Şadiğ Efendi Hamîdî, tüccârdan Mîr Haydar Habîbullâh, Hamîdullâh Ğaffâr, Nizâmuddîn İbrâhîm ve polis memuru Ğilmân Şehîdullâh Efendilerin hânelerinde taharriyat icrâ’ olunup bilcümle kitâb ve evrâkları muşâdere edilmiştir.” Bkz. *Şirât-ı Mustakîm*, 6:155 (1911), s.399; (<http://katalog.idp.org.tr/pdf/5746/10185>).

¹⁰ Bu olay 1910 yılında bölgede başlatılan meşhur Panislamizm-Pantürkizm soruşturması çerçevesinde gerçekleşmiştir. *Biñ Bir Hadîş* adlı eserin toplatılmasının sebebi bu eserin olduğu gibi değil, Kazan bölgesi şartlarına uyarlanarak bazı siyasi ve milli konularda önemli eklemelerle yayınlanmış olmasıdır. Bu yüzden o dönemde bu kitap yasaklılar listesine girmiştir.

¹¹ Mardanov, “Şakircan Hemidinen tuına 125 yıl.”

¹² D. Z. Hayeretdinov ve diğerleri, *İslam Na Urale*, Seriya İslam v Rossiyskoy Federatsii, Vıpusk 5 (Nijniy Novgorod: İzdatelstvo Medina, 2009), ss.385-386.

¹³ Bu konuda detaylı bilgi için bkz. İbrahim Maraş, *Türk Dünyasında Dini Yenileşme* (İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2002), ss.230-248.

basılmış çalışmalarından bazıları şunlardır: *el-İtkân fî Tercemeti'l-Kur'ân* (Kazan, 1911; İstanbul, 1984; Katar, 1987), *Muhtaşaru'l-Kudürî Tercümesi* (Kazan, 1911), *Ṭarîkat-i Muhammediye Tercümesi* (Kazan, 1909), *Tuhfetu'l-Mulûk Tercümesi* (Kazan, 1914), *Fıkh-ı Keydânî Tercümesi* (Kazan, 1900). Şakircân Hamîdî'nin diğer kardeşi Sâdık Hamîdî ise kendisi ile aynı dönemde Nadejdinsk mektebinde Rus dili öğretmenliği yapmıştır.

Şakircân Hamîdî'nin Bazı Eserleri:

Muallim, imam, musahhîh ve gazeteci olarak görevler üstlenen Şakircân Hamîdî hayatı boyunca otuza yakın dinî ve edebî eser kaleme almıştır. Bunlardan basılmış olan bazıları şunlardır:

1) Meĥmed 'Arif Bey'in *Biñ Bir Ĥadîş* kitabının Kazan-Tatar lehçesine aktarımı. Mütercimi: Şakircân el-Ĥamîdî et-Tökevî. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1906. 303 s.¹⁴

2) *İbâdât-ı İslâmiyye*. Şakircân el-Ĥamîdî. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1907, 91 s.¹⁵

3) *Ĥazâ'înu'l-İzân Tercemet-i Şerâ'îti'l-İmân*. Mütercim: Belde-i Kazan'da Medrese-i Osmanîye Muallimi Şakircân el-Ĥamîdî et-Tökevî. 2. baskı. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1904. 84 s. Talep üzerine *Şerâ'îtu'l-İmân*'da bulunan kısa dualara, sonunda da ilm-i hesap hakkında malumata yer verilmiştir.

4) *Ta'limât-ı Kur'âniyye*. Mürettibi: Şakircân el-Ĥamîdî. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1908. 33 s. Kur'an-ı Şerif'teki ayetlerden müminleri terakkiye, ulûm ve maarife davet eden cümlelerin terceme ve tefsirleri. *Et-Tefsîrâtu'l-Aĥmediyye* ve *Şafvetu'l-İrfân* gibi tefsirlerden istifade edilmiştir.

5) *Menbitu'l-Ma'arif*. Mürettibi: Şakircân el-Ĥamîdî. 1. baskı. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1906. 64 s. Üçüncü sınıf öğrencileri için farklı bilimlerden derlenmiş Kazan dilinde okuma kitabıdır.

6) *Ulemâ' Târîhi*. Mürettibi: Ş. Ĥ. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1907. 62 s. Eski musannıflar, sonraki Tatar uleması ve Kazan mescitlerindeki imamlar, hürriyetten sonra çıkmış olan Müslüman cerideleri hakkındadır.

¹⁴ <https://catalog.hathitrust.org/Record/100867222> (15.03.2019).

¹⁵ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi, Katanov Koleksiyonu, Demirbaş No: TAEK: 423 (<http://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr>). 1917-1918 yıllarında Azerbaycan'da Nuri Paşa komutasında görev yapan Türk askerlerinden Ali oğlu Ahmed'in büyük kızı Mâşide Nimet Memiş'in, Azerbaycan Edebiyatı Milli Müzesine bağışladığı üç eser arasında adı geçen "İslam İbadatları" kitabı da herhalde bu risale olmalıdır. "Eski alfabeye Türkçe ve Azerbaycan dillerinde yazıldığı" not edilen kitabın Şakircân Əlhəmdi Əttəkva olarak belirtilen müellif ismi kısmen yanlış okunmuş görünmektedir. Bkz. <https://nizamimuseum.az/en/news/1146> (15.03.2019).

7) *Hadîkatu'l-Âşâr (Târîh-i Enbiyâ')*. Mürettibi: Şâkircân el-Ĥamîdî. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1907. 98 s. Peygamberler, Halifeler, Türkiye Sultanları, Musannıflar, Tatar uleması ve Kazan Şehrindeki şimdiki Mahalle İmamları. Birinci cüzü ibtidâî 2. sınıflar için.

8) *Tehzîb-i Ahlâki's-Şıbyân bi-Miyâhi'l-İlm ve'l-İrfân: Mektep Balalarına Öğüt*. Mürettibi: Şâkircân el-Ĥamîdî. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1906. 32 s. İlkokul 1. sınıf çocuklarına elifbadan sonra okutulan bir kitaptır.

9) *Heftyek Tefsiri*. 201 s. Kapak sayfası bulunmayan ve Kur'an'ın yedide birini oluşturan surelerin tefsirini içeren bu eserin Şâkircân el-Ĥamîdî tarafından hicri 1318 yılı, Cemaziyelevvel ayının 15'inde Salı günü (miladi: 10 Eylül 1900) tamamlandığı kaydedilmiştir.

10) *Târîh-i Enbiyâ'*. Kazan: Matbaa-i Kerimiye, 1908; 1910. 80 s. Şâkircân el-Ĥamîdî tarafından medrese 2. sınıf öğrencileri için sade bir dil ile kaleme alınan eser 2010 yılında Galimova Ramile tarafından günümüz Tatarcasına aktarılmıştır (*Tarih-i Enbiya*, terc. Galimova Ramile, Moskova: SAD Matbaası, 2010. 88 s.).

11) Haneî alimlerinden İmâmzâde diye meşhur Muhammed b. Ebî Bekr'in (ö.573/1177) *Şir'atu'l-İslâm* adlı eserinin Şâkircân el-Ĥamîdî tarafından tashih edilmiş basımı. Kazan: Kerimiye Matbaası, 1902. 108 s.

12) *Teşâdüfü's-Şer'i ve'z-Zemân fî Beldetin Ma'rûfetin bi-Ĥazân: Şerîat Hem Zemân*. 1. baskı. Kazan: Tipo-Litografya İmparatorluk Üniversitesi, 1904. Bu yazıda ele aldığımız risâledir.

Kazan Bölgesinde “Ceditçilik” Hareketi ve Risâle'nin İçeriği

Burada tanıtacağımız risâlenin kaleme alındığı zaman dilimi, Rusya'nın Kırım ve Kazan bölgelerinde daha sonra “ceditçilik” olarak anılan dinde ve eğitimde yenileşme hareketinin aktif bir dönemine rastlamaktadır. “Ceditçilik”i daha genel bir isimlendirme kabul edersek, bunun eğitimle ilgili kısmına “usul-i cedit” demek yanlış olmaz. Abdullah Battal-Taymas'ın (1883-1969) ifadesiyle, “19. yüzyılın sonlarında bir Türk maârif-kültür akımından başka bir şey olmayan ve ilkokulları ıslah davranışı” şeklinde ortaya çıkan “usul-i cedit”in öncüsü Kırımlı İsmâ'îl Bey Ğaşpıralı (1851-1914) olmakla beraber;¹⁶ gerçekte, eğitimde yenileşme düşüncesi, ilk olarak 1850'li yıllarda Hüseyin Feyizhânî (1826-1866) tarafından dile getirilmişti.¹⁷ Ğaşpıralı ile sistematik hale gelen bu dava Kazan Türklerinden bazı fikir adamlarınca

¹⁶ Abdullah Battal Taymas, *Kazan Türkleri* (Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1966), s.160.

¹⁷ Bkz. Maraş, *Türk Dünyasında Dini Yenileşme*, ss.31-46.

da çarçabuk benimsenmişti.¹⁸ Bu fikrin en önemli temsilcileri, o dönemde bir üniversitenin bulunduğu Kazan'da ortaya çıktığı gibi, eski geleneklerine sıkı sıkıya bağlı bazı "köhneperest" hocalara karşı yeni mektepler için ders kitabı hazırlayan ve öğretmen yetiştiren alimler de buradan çıkmıştı.¹⁹

Türk çocuklarına "elif-ba"yı yeni (cedid) sayılan usulle öğretim davası olarak başlayan "usul-i cedid" hareketi daha sonra Türk kavimlerinin bir maârif ve kültür davasına dönmüştü.²⁰ 19. yüzyıl sonlarına kadar Türkler arasında şehirlerde bile düzenli ilkokul bulunmadığını; küçüklerin, büyüklerin okudukları medreselere gittiklerini; köylerde her mescidin yanında bulunan ve öğretmenleri imamlar olan mekteplerdeki öğretim usullerinin, "usulsüzlük" denilecek düzeyde eskidiğini; bu "falaka mektepleri"ne sadece erkek çocuklarının gidebildiğini; kızlara, imamların hanımları tarafından hoca evinde bozuk düzen bir şeyler okutulduğunu; kız çocuklara asla yazı öğretilmediğini; sınıf ve mektep kitabı gibi şeylerin olmadığını anlatan Taymas, "usul-i cedid" in şu yenilikleri getirdiğini belirtmektedir:

1. Mektep medreseden ayrılacaktı. 2. İlkokulun kendine has öğretmenleri olacaktı. 3. Öğretmen "sadaka" değil, aylık alacaktı. 4. Okuma-yazma öğretimi, eskiden olduğu gibi, usûlsüz-yolsuz "heceleme" ile değil de, yeni Elifba kitaplarında gösterilen "usûlü savtiye" veya "usûlü meddiye" ile başlayıp kolayca okuma yoluna devam edilecekti. 5. Yalnız okumaya değil, aynı zamanda yazı öğretimine de ehemmiyet verilecekti. 6. Kız çocukları için de ayrıca ilkokullar olacaktı ve kızlara da yazı öğretilenecekti. 7. Öğretim bir programa göre yapılacak, her yaşa göre ders kitapları kullanılacaktı.²¹

Bu yeni yaklaşıma şiddetle karşı çıkan bazı zümrelerin bulunduğunu belirten Taymas, "usul-i cedid" i çürütmek için *en-Nuşûlu'l-Ĥadide fî Ĥilâfi'l-Uşûli'l-Cedide* (Usul-i Cedide'ye Karşı Demir Oklar) adında Arapça bir risale bile hazırlandığını kaydetmektedir.²² Çeşitli engelleme ve zorluklara rağmen "usul-i cedid" davası hızla gelişmiş, 1884'ten 1905 yılına kadar Bahçe-saray'daki örnek mektebe "usul-i cedid" öğrenmek için çeşitli ülkelerden 80 kadar öğretmen gelmiş, 5000 kadar yeni mektep açılmış ve eskileri ıslah edilmiştir. Kazan bölgesinde de ıslah edilen ve yeni açılan birçok mektep ve medrese bulunmaktadır.²³

¹⁸ Taymas, *Kazan Türkleri*, s.160.

¹⁹ Taymas, *Kazan Türkleri*, s.160.

²⁰ Taymas, *Kazan Türkleri*, s.161.

²¹ Taymas, *Kazan Türkleri*, s.162.

²² Taymas, *Kazan Türkleri*, s.164.

²³ Taymas, *Kazan Türkleri*, s.166.

Önemli bir ayağı dine yenileşme olan “ceditçilik” hareketi bu yönüyle, İbrahim Maraş’ın tespitine göre, ünlü Tatar alimi ‘Abdunnaşir Qurşavî (ö.1812) ile başlamıştır.²⁴ Kazan bölgesindeki “ceditçilik” düşüncesinin önemli temsilcilerinin hemen hepsinin aynı zamanda din alimi olmaları ve eserlerinde pek çok dinî konuyu tartışmış bulunmaları dine yenileşme fikrinin daha eski ve köklü olduğunu göstermektedir.²⁵

Burada tanıtmaya çalıştığımız risale, derin felsefî konular içermese de, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında Kazan bölgesinde görev yapan imamların (mollaların) genellikle ibadet ve sosyal hayatla ilgili bazı dinî uygulamalarda eski alışkanlıklarına ve kendi çıkarlarına uygun muhafazakar bir tutum içinde olduklarını göstermektedir. Risalede “zaman”ı konuşturan müellif, önce eğitim-öğretimle ilgili yeniliklere karşı çıkan mollaları “şeriat”a şikayetle işe başlamakta, arkasından, yeni icat edilen telgrafla “rü’yet-i hilâl”in²⁶ haber verilip verilemeyeceğine, mollaların giyiminden fitre ve zekat alıp alamayacaklarına, “öşür” meselesinden “devir” konusuna, Berat Gecesinden zemzem suyuna, bazı batıl inanışlardan “mezar sadakası”na kadar, Müslüman halkın sık muhatap olduğu dinî konularda mollaların gösterdikleri geleneksel anlayış ve taassubu ortaya koymaktadır. Müellifin, “şeriat”ın dilinden verdiği cevaplar onun yenilikçi ve değişimci bir zihin yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Bu risalesiyle birlikte ulaşabildiğimiz on kadar eseri dikkate alınırsa, öğretmenlikten musahhihliğe, imamlıktan gazeteciliğe kadar aktif ve mücadeleci bir hayat süren Hamîdî, Kazan bölgesinde yetişen Şihâbeddîn Mercânî (1818-1889), ‘Âlimcân Bârûdî (ö.1921), Rızâ’eddîn b. Fahreddîn (1859-1936) ve Mûsâ Cârullâh (1875-1949) gibi yüksek ilmî birikimleri ve entelektüel düzeyleriyle temayüz etmiş diğer âlimler seviyesinde olmasa da sıradan bir molla değildir. Bilakis o, zekice bir kurguyla oluşturduğu bir risaleyle değişime ve yeniliklere açık kişiliğini ortaya koyan ve böylece eleştirdiği diğer meslektaşlarından çok farklı ve ileride olduğunu gösteren münevver bir din adamıdır.

Risale, bir asır öncesinde Kazan bölgesinde yaşayan Müslümanların dinî ve sosyal hayatına ışık tuttuğu gibi, değişen şartlar karşısında bazı din adamlarının gösterdikleri direnci de yansıtmaktadır. Risale sahibinin “çalmalı” (sarıklı/molla) olarak adlandırdığı bu din adamları, çıkarlarıyla da

²⁴ İbrahim Maraş, “İdil-Ural Bölgesi Müslümanları ve Ceditçilik Düşüncesi,” İsmail Hakkı Göksoy ve Necdet Durak (ed.), *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu* (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2007) içinde, s.569.

²⁵ Bu konuda geniş bilgi ve detaylı örnekler için bkz. Maraş, “İdil-Ural Bölgesi Müslümanları ve Ceditçilik Düşüncesi,” ss.569-579.

²⁶ Ramazan’ın ve Bayram’ın tesbiti için ay başındaki hilalin gözetlenip görülmesi.

uyumlu bir şekilde sürdürdükleri geleneksel anlayış ve uygulamalarıyla, sadece kendi bölge ve dönemlerinin değil, ülkemizin de içinde bulunduğu geniş bir Müslüman coğrafyanın aynası durumundadırlar. Din görevlilerinin ölenlerin arkasından icra ettikleri “devir” uygulamasının, giderek azalsa da ülkemizde hâlâ devam ediyor olması, Müslüman ülkelerin devlet düzeyinde yaptıkları büyük ve masraflı organizasyonlara rağmen rü’yet-i hilâl tartışmalarının hâlâ gündemden düşmemiş bulunması bu konuda verilebilecek örnekler arasındadır. Risale, aradan geçen 115 yıla rağmen, değişimin çok hızlı yaşandığı günümüzde, Müslümanların tartışma gündemini oluşturan bazı konular dikkate alındığında, dinî zihniyet açısından, hâlâ değişen fazla bir şey olmadığını göstermesi bakımından da önemlidir.

Kazan Türkçesiyle yazılan “Risâle”, kolay anlaşılabilmesi için günümüz Anadolu Türkçesine aktarılmış, karşılaştırma amacıyla sona eklenen orijinal metnin sayfa numaraları aktarılan metinde verilmiştir. Metinde geçen ayet, hadis ve diğer alıntılarının bulunabilen kaynakları gösterilmiş, bazılarının “sahih” olmadığı belli olan az sayıdaki rivayetin ayrıca sıhhat değerlendirilmesine gerek görülmemiştir.

Ek-1: Risalenin Günümüz Türkçesine Aktarılmış Versiyonu

**ŞERİAT VE ZAMAN'IN KAZAN DIYE MARUF
BİR BELDEDE KARŞILAŞMASI**

ŞERİAT İLE ZAMAN

(Teşādüfü'ş-Şer'î ve'z-Zemân fî Beldetin Ma'rûfetin bi-Ķazân)

(Şeriat Hem Zeman)

İlk Baskı

**İmamların Taassub Ettiği On Altı Meselede
Zaman Tarafından Şeriat'a Yöneltilen Sorular**

5 Temmuz 1904 senesinde St. Petersburg Sansürü tarafından izin verildi

**Kazan
Tipo-Litografya İmparatorluk Üniversitesi**

1904

//2// Bismillahirrahmanirrahim

ŞERİAT: Esselamu aleyküm.

ZAMAN: Ve aleyküm selam Şeriat Efendi iyi misiniz?

ŞERİAT: Elhamdülillah Zaman Efendi, siz iyi misiniz?

ZAMAN: Efendim zat-ı âlinize bazı meseleler sormamız mümkün müdür?

ŞERİAT: Pekala, lütfen buyurunuz, bize uygun meseleler olursa gücüm nisbetinde cevap veririm.

ZAMAN: Efendim, senin bende mukim çalmalı (sarıklı/molla) halkın beni sana düşman görüp, seni değiştirdiğimi söylüyorlar. Siz bu hususta ne dersiniz?

ŞERİAT: Zaman Efendi, sen her vakit değişsen de ben aslım itibariyle asla değişici değilim. Hem sen ne kadar değişsen de insanların faydasına değişirsin. Bu şekilde değişimle asla bana muhalif olmazsın. Ama o molların, senin değişimden dolayı bana muhalefet gerekir demeleri bir taassuptur ve bu söz bana da terstir. Çünkü onların kendileri de bilirler ki, Rabbinin habibi Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem beni, “*lā ɗarare ve lā ɗirāre fī'l-İslām*” (İslam’da zarar görmek de zarar vermek de yoktur),²⁷ “*el-İslāmu ya’lū ve lā yu’lā*” (İslam yücedir ona yücelik taslanılmaz)²⁸ ve “*dīn-i //3// semh*” (müsamaha dini)²⁹ diye övdü. Alimler de, “*ed-ɗarūrāt tubīhu'l-mahzūrāt*” (zaruretler mahzurları mübah kılar)³⁰ diye benim zarurettten dolayı, beyan edilmeyen fer kaidelerime muhalefetin doğru (uygun) olduğunu söylediler. Şimdi sen Zaman Efendi, bir fayda gerektirdiği için değişip bende açıklanmamış (açık olmayan) bir şeyi ihdas etsen, ben de o şeyi, faydalı olduğunu gördüğüm halde mekruh saysam benim müsamaha dini olmam nerede kalır? Senin değişim ve gelişim Allah’ın hikmetlerinden bir hikmettir. Şimdi o mollalar, senin, insanların faydasına ihdas ettiğin şeyin benim hükmüme muhalif olmadığı noktasına baksınlar. Çünkü böyle faydalı şeyleri mekruh görmeyi ön plana getirmeleri düşmanların benden nefretine sebep olur.

²⁷ İbn Hacer el-‘Askalānī, *ed-Dirāye fi-Tahrīci Ehādīsi'l-Hidāye* (Beyrut: Dāru'l-Ma'rife, tsz.), c.2, s.282.

²⁸ Muhammed b. İsmā'il el-Buḥārī, *el-Cāmi'u's-Şaḥīḥ*, Cenā'iz 78.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, tah. Şu'ayb el-Arnā'ūt (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risāle, 2001), c.4, s.16; el-Buḥārī, *el-Edebu'l-Mufred* (Beyrut: Dāru'l-Beşā'iri'l-İslāmiyye, 1989), s.108.

³⁰ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hukkām Şerhu Mecelleti'l-Ahkām* (İstanbul: DİB Yayınları, 2016), c.1, s.80.

ZAMAN: Şeriat Efendi, bu sözün çok doğru, Allah seni dâim ve mensuplarını bol eylesin, ben sana asla muhalefet etmek istemem ve sana muhalif şeyler de ihdas etmem. Şimdi ben sizlere arz edeyim: Bende, geçmiş kardeşlerimde olmayan bir şey zuhur ederse bende yaşayanlar, “sadece sen akıllı baş oldun, senden önceki kardeşlerin bilmiyorlardı, şimdi, kardeşlerinin üzerinden geçen on iki nesil/asır atalarında hiçbir değişim olmadı, hepsi aynı tarzda yaşadılar sadece sen değişmeye çalışırsın” derler.

ŞERİAT: Sende sitem edilmeyi gerektiren hangi yenilikler var? Bunların bazılarını açıklasana.

//4// **ZAMAN:** Efendim benden önceki kardeşlerimde, özellikle, on ikinci ve on üçüncü kardeşlerimde (nesillerde), çocuklara eğitimde çok ağırlık/yavaşlık ve düzensizlik olup, çocuğunu beş-altı sene mekteplerde bekletip harfleri tanıtmaktan mahrum bırakanlardan dolayı halihazırda seni (şeriatı) gerçekten tanıyanlar azalmış olup sana (şeklen) muhalif şeyler ihdas edince ben geçmiş kardeşlerimin bu kusurlarına çok üzülüp onlar için istigfarda bulundum. Ama kendim, Müslüman evlatları seni tanıyıp layık veçhile tanıtmaya kadir olsunlar diye pek hafif (kolay) bir “usûl-i savtıyye” (ses yöntemi) çıkardım. Hangi sebeple olursa olsun babalarımın düzensizliğinden dolayı on yılda öğrenmesi mümkün olmayan şeyleri benim bulduğum yöntem ile tam bir yılda öğrenmek mümkündür. Şimdi seni sevdiğini iddia eden mollalardan bazıları çocuğunu bu yöntem ile okutup kısa sürede seni (şeriatı) tanıtmayı sana muhalefet diyorlar.

ŞERİAT: Zaman Efendi bu fikrin hoşuma gitti. Ben senin onuncu atalarına kadar gayet iyi tanınmakta idim. Şimdi, onuncu asırdan sonra, özellikle, on ikinci ve on üçüncü atalarında tanınmaz oldum. İkinci atalarında (asırlarında) benim Ebû Hanîfe adında ve daha başka halifelerim vardı. Onlar beni halklarına gayet güzel tanıtırlardı. Onların vefatlarından sonra halklar çeşitlenip çoğalınca bana karşı biraz gevşeme oldu. Şimdi ise bu duruma geldim. O yüzden halk, bende makbul olan şeyleri bana muhalif, bana aykırı olan şeyleri de bende makbul diye yanıldılar.

ZAMAN: Efendim vaktiniz müsaitse zatıâlinize yine bazı sorular sormak isterim.

//5// **ŞERİAT:** Sorularınızı sorun, benimle ilgili bir şey olursa cevaplandırırım.

ZAMAN: Efendim malumunuz, benim ay/kamer isimli padişahım var. Onun tasarrufunda “şehir” isimli on iki han var. Ay bir sene boyunca onlara uğradığında bazılarında otuz, bazılarında yirmi dokuz gün ziyafet olur.

Rabbim Allah Teala, bu hanlarım arasından Ramazan isimli hana, kamer şahım ziyafetine gelince, gidene kadar yeme-içme gibi şeyleri fecrden gün batımına kadar haram kıldı. Ama seni sevdiğini iddia eden mollalar, yeme-içme ve bazı dünyevî alışkanlıklarını terk etmekte zorlanıp benim kamer şahımı Ramazan Handan, otuz gün üzerinden yirmi dokuz gün ve yirmi dokuz gün üzerinden yirmi sekiz gün ziyafet ettirip çabukça Şevval Hana geçmek isterler.

ŞERİAT: Zaman Efendi siz bu işe teessüf etmeyiniz. Çünkü kamerin Ramazan Hana ziyafetine gelişini görmeden oruç tutana benim hükmüm izin vermez. Şimdi, seni rahatsız eden halkın çoğu batı ve kuzey taraflarındadır. Oralarda kış günü olunca kamerin Ramazan'a gelişini görmek imkansız olduğundan, onlar benim emrime uyup oruçlu olmazlar.

ZAMAN: Efendim, doğudakiler her zaman (aya) tesadüf edip (Ramazan'a) girerler. Şimdi, kuzey ve batıdakiler de onlardan haber alıp, onlar gibi (Ramazan'a) girip onlar gibi çıksalar sana aykırı olur mu?

//6// **ŞERİAT:** Efendim, doğulular ile batıların arası çok uzak olduğu için haber alamazlar.

ZAMAN: Efendim, benim on üçüncü babam uzaktan çabuk haber almak için telegram (telgraf) adında bir demir ip (tel) ihdas etmiş, onun vasıtasıyla binlerce kilometreden çabukça haberleşmek mümkün olur. Ben böyle yapınız diye mollalara yol göstersem onlar, "*cā'iz ne-bāşed muḥālif-i şer' bāşed*" (şeriata aykırı olan caiz olmaz) diye bu sözüme itibar etmiyorlar.

ŞERİAT: Efendim, dediğin alet olursa onunla haberleşsinler. Ben o demir ipin/telin olacağından, Efendim sallallahu aleyhi vesellem'den, "*setuḥberüne 'an ḥaberin cedīd bi-ḥablin ḥadīd*" (yeni bir haberden demir bir iple haberdar olunacaksınız)³¹ diye tenbih edilmişim. Efendim (Hz. Peygamber) o demir ip hakkında bu kadar bir açıklamayla yetindi. Eğer onunla amel doğru olmasaydı, "o şey ile haberleşmeyiniz" diye men ederdi. Nitekim Deccal'ın çıkışından haber verdiğinde "korunun" diye buyurdu. Burada ise o Seyyid (Hz. Peygamber) sükut etti. Sükut edince, "eşyada asl olan mübahlık"³² diye demir iple haberleşmek doğrudur deriz. Şimdi, bu şeyde maslahat ve Müslümanlara bir menfaat olursa o şeyi kullanmak doğru olur. Bende (şeriatta) bir şey yasaklanmamışsa, o şey ister emredilsin ister emredilmesin, maslahat varsa, onunla amel doğru olur.

³¹ Kaynağı bulunamadı.

³² Zeynuddin b. İbrâhîm İbn Nuceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâ'ir* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), s.93.

ZAMAN: Efendim, onlar demir ip (telgraf) konusunda şunu söylerler: “Onun vasıtasıyla alınan haber bizlere gayr-ı müslim aracılığıyla erişmektedir. İbadet //7// olan oruca vesile olan rü’yet-i hilâl de ibadettir ve bu konuda Müslümandan başka kimsenin haberiyle amel edilmez. Çünkü muhtemeldir ki onlar bizleri yanıltmak için hıyanet edip olmayan bir şeyi haber ederler de biz bu haber ile (Ramazan’a) girsek günahkar oluruz” derler.

ŞERİAT: Efendim, eğer bu ihtimal olursa bu hususta benim emrim teftiştir. Bu durumda teftiş şöyle gerekir: İlk önce Batılılardan telgraf vasıtasıyla (ayın başlangıcı ile ilgili) cevap talep edilir. Rü’yet gerçekleşti veya gerçekleşmedi şeklinde cevap geldikten sonra tekrar, “rü’yet oldu ya da olmadı diye cevap veren siz misiniz?” diye sorulur. Diğer haber sizlere gayr-ı müslim ile gelse de (ikinci) haber veren Müslümandır. Hem bu da gayr-ı müslim olsa, telgraf idarehanesindekilerin hepsi hıyanet etmemek üzere yemin vermişlerdir. Hıyanetleri bilirse büyük cezaya müstahak olurlar. Bu durumda, hilali Doğuluların Şahından haber almak gerekir. Çünkü Şah isminden hıyanet ile ihbar asla tasavvur edilemez. Çünkü telgrafta Şah’ın malum adamı görevlidir. Şu halde adem-i hıyanet (hıyanetin yokluğu) kesin olup, varlığı zan mertebesinde kalır. “İnne’z-zanne lā yuğnī mine’l-hakķı şey’en” (gerçekte zan hakikat karşısında bir şey ifade etmez)³³ diyerek telgraf ile haber alıp amel etsinler.

ZAMAN: Hem de efendim bilinsin ki benim, rü’yet-i hilal için ihdas edilmiş dürbün gibi aletlerim var. Bunlar vasıtasıyla özel yerlerden gözetlense görmek kolay olur. Buna ne dersiniz? //8// Eğer mollalar Ramazan hilalini mezkur alet ile gözetleyip Ramazan başını bilerek oruca girseler bu görmeleri sizin için muteber olur mu? Bu aletin yanıltma ihtimali yok, eğer “o alet yanıltıp ay olmayan şeyi ay gibi gösterse veya onu yapanlar gayr-ı müslim oldukları için hıyanet edip Müslümanları yanıltmak amacıyla yaparlar” denilirse ben de, “bu ihtimalden kurtulmak için bir alet yaptırıp bir sene denedikten sonra gerçek olup olmadığı anlaşılıp öyle amel edilir” derim. Böyle yapılıncı bu alet ile görmeye itibar edilmez mi?

ŞERİAT: Şimdi, böyle bir aletle (hilali) görüp (Ramazan’a) girmek mümkün olursa, elbette, 30 üzerinden 29 ve 28; 29 üzerinden 28 ve 27 gün tutmak, böyle bir aletle araştırıp gördükten sonra benim kaideme muhalif olmaz.

Müellif: O halde, gerekli bir zaruret olduğunda bu gibi şeylerle amel etmek uygun bir iştir. Eğer şu dürbün gibi bir aletle amel edilse bunda ne

³³ 53/en-Necm:28.

ayıp vardır ne muhalefet, gafil olunmaya! Nitekim, gözlük camı ile Kur'an-ı Kerim'i okumak asla (şeriat) aykırı bir şey olmayıp Müslümanlar arasında kullanılmaktadır. Eğer dürbün vasıtasıyla görünen ay bir de sebepsiz yere rü'yete sayılmasa, gözlük vasıtasıyla okunan Kur'an-ı Kerim kıraati de kıraatten sayılmayacağı için, çoğu kimselerin Kur'an okuma ve ona bakma sevabından mahrum kalmaları gerekir. “*Ve mā ra'āhu'l-muslimūne ḥasenen fehuve 'indallāhi ḥasunun*” (Müslümanların güzel gördüğü, Allah katında da güzeldir) (*el-ḥadīs*).³⁴

ZAMAN: Efendim yine arz ederim ki, senin mollalarından bazısı //9// gazete ve dergi gibi bazı şeyleri okuyup istifade etmekten men ederler. O şeylerde dünya ahvali, ticaret ile ilgili işlerden, bazen de İslam dini ile alakalı şeylerden bahsedilir.

ŞERİAT: Bu işler (men etme), asla benim kuralıma uygun düşmez. Çünkü maarif (bilgi) mutlak manada övülen bir şeydir. Bu yüzden büyük alimler, “*‘ilmu kulli şey'in evlā min cehlihi*” (her şeyi bilmek bilmemekten evladır)³⁵ diye emretmişlerdir. Dünyevî işlerden ve çağa ait şeylerden haberdar olmak gereklidir. Bu gibi şeyler zamanın tarihi (güncel olaylar) diye adlandırılır, gafil olunmasın.

ZAMAN: Hem efendim, seni sevdiklerini iddia edenlerin çoğu, özellikle mollalar, giyim konusunda birbirlerine ta'n ederler. Benim önceki kardeşlerim gayet uysal (mütevazi) olduklarından başka din mensuplarıyla fazla karışmadıkları için giyimleri her zaman aynı minvalde olup gayet basit (fâni) giyimler giyinmişler. Şimdi ben değiştiğim için, başkaları ile karışmak gerektiğinde onlar dış görünüşe çok itibar ederler. Mesela ilim sahibi bir kimse onların bazılarıyla iş yapmak için görüşmek istese ve çok basit bir giyimi olsa, onlar bu efendinin kendisine ve sözüne asla itibar etmezler. Buna üzüldüğüm için giyimlerini değiştirmelerini gerekli görürüm. Mesela, bir kaftanı (bişmet) düğmelemek için tanesi yirmişer tînlük, bir sum yirmi tîne³⁶ altı düğme alıp, onlara düğmelemek için yine az gelirse üç tînlük kuşak alırlar. Bu ise açıkça israf olduğu için ben bir sum yirmi tîn bedelle //10// altısı beş tînlük toynaktan düğme yaptırıp kuşak için bu giyimin kendisini delmeyi uygun buldum. Böylece, bir sum yirmi üç tînden sadece beş tîn ile kurtarıp bir sum on sekiz tîn kâr ettim. Hem de bir giysinin topuktan uzun olması ihtiyaç olmadığı için israf olmasın diye dizin az altında diktirerek dokuz arşın yerine altı arşınla yetinmeye yol gösterdim. Ama benim bu fay-

³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, c.6, s.84.

³⁵ Kaynağı bulunamadı.

³⁶ Sum: Yüz tîn değerinde Rus parası, ruble.

dalı işlerime mollalar karşı çıkıp kendileri kabul etmedikleri gibi şer'an mekruh diye başkalarını da men ederler. Bu hususta siz ne dersiniz?

ŞERİAT: Efendim bu fikriniz çok güzel. Çünkü bende yasak olan şeyler arasında israftan daha çirkini yoktur. Hem de her günahın aslı israfılığından dolayıdır. Nitekim Rabbim Teala Kur'an-ı Kerim'inde israfın kötülüğü hakkında, *"inn'allāhe lā yuhibbu'l-musrifin"* (muhakkak ki Allah müsrifleri sevmez)³⁷ ile *"inne'l-mubezzirine kânū ihvāne's-şeyātīn"* (saçıp savuranlar şeytanların kardeşleridirler)³⁸ diye buyurmuştur.

ZAMAN: Yine efendim sizin mollalarınız fitra sadakası hakkında gayet katı hüküm verirler. Mesela, Şeriat buyurdu ki, "her kim oruç tutup fitra sadakası vermese orucu gök ile yer arasında bağlanıp durur (asılı kalır),³⁹ onun azabı kesin cehennemdir ve o kimseye kıyamette azap edilir" diye ister zengin olsun isterse bayram gününde kendisi ve ailesi için hiçbir yiyeceği olmasın mollalar fitra sadakasını almaya devam ediyorlar. Eğer fitra, mollaların beyan ettiği kimselerin her birisine vacip olursa dünyada //11// vacip sadakaya sarf yeri (sadaka verilecek kimse) kalmazdı. Çünkü sizin belirlenmiş bir kuralınızdır ki bir kimseye şer'an fitra sadakası vacip olursa o kimsenin vacip sadakayı alması haram olur. Şimdi mollalar bu sözleri sadece kendileri mi söylüyorlar yoksa sizin tarafınızdan bir emir var mı?

ŞERİAT: Efendim zekat ve fitra gibi sadakaların ne derecede zengin olan kimselere vacip olduğunu benim alim hanlarım özel nisablar belirleyip kitaplarına (divanlarına) koydular. Mollalar bu kitaplarla amel etmelidirler. Onların, fitra şu kimselere vaciptir demeleri ve vacip olmayanlardan da almaları sadece kendilerinin boş konuşmalarıdır. Şimdi bu mollalar başkalarından fitrayı, "verilmesi gereken yerdir" iddiasıyla aldıklarında, "imam efendi, siz fitra vermiyor musunuz?" diye sorulsa bu imam "elbette veriyorum" dan başka cevap vermez. O zaman, bu cevabına karşılık, "öyleyse sizlerin fitra alması dürüst olmaz, çünkü kendisi fitra veren kimsenin vacip sadakayı alması haramdır. O yüzden sana fitra verilmez denilse ne diyebilir? Şimdi ben sana, yeri gelmişken vacip sadakaların sarf yerlerini açıklayayım:

Fitra Vermeleri Vacip Olan Kimseler

Fitra sadakasının vacip olması ve verilmesi için nisab gereklidir. Yani oturmaya evi, yatmaya döşegi, fani dünyada muhtaç olunan kapacak ve

³⁷ 7/el-A'râf:31 (ayette "innehu").

³⁸ 17/el-İsrâ':27.

³⁹ Ebü Muhammed Zekiyuddin el-Munzirî, *et-Terjib ve't-Terhib* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1417), c.2, s.97. Rivayetin devamı kaynaklarda yok.

diğer aletler gibi nesnelere //12// gereklidir. Kendisinin, ev halkının ve şer'an nafakası (üzerine) vacip olan kimselerin her birisinin birer kat giyimi olmak gereklidir. Yani yaz ve kış için birer giyim zaruridir. Hüner (meslek) sahibi olsa mesleğine lazım olan aletler gereklidir. Alim olursa kitap, rençber olursa pulluk, demirci olursa çekiç gibi aletler ve buna benzer işlerde gereken şeyler (in dışında), borcundan artan otuz sum miktarı para veya diğer aletlerden artan eşyası olursa o kimseye fitra vacip olur. Eğer bir kimse bu kadar şeylere malik olmazsa o kimseye asla fitra vacip olmaz. Çünkü bu dereceye ulaşmayan fakir olur. Fakirlere ise fitra vacip olmaz. Fitra (vermesi) vacip olan kimsenin vacip sadakayı alması ve vericinin de ona vermesi doğru olmaz. Belki, böyle kimseye verilse, vericiden fitra yükümlülüğü düşmez. Alan, fakir hakkına tecavüz ettiği için günahkar, aldığı kadar malı da haram olur. İbare (metin) de geçen “ve bihi tahrumu’ş-sadaqatu ve tecibu’l-udhiyyetu” (bununla zekat haram olur ve kurban vacip olur) (*Mecma’u’l-Enhur*)⁴⁰ ifadesi, “bu nisaba sahip olan kimseye zekat, öşür, fitra ve benzerleri (vermek) haram olur ve kurban vacip olur,” demektir.⁴¹ O halde, bu kadar nisabı olan kimse için zekat, öşür ve fitra gibi vacip sadakaları almak haram olup kurban kesmek vacip olursa, nisabsız fakirlerden fitra alan imamlar onlara kurban kesmeyi de emretsinler, çünkü fitra vacip olan kimseye kurban da vacip olur. Bu sözü mollalar iyi incelesinler, onların fitra almaları doğru olur mu? //13// Mezkur fitra nisabına sahip olan kimse fitra sadakası alsın, fakir hakkına tecavüz etmiş olup günahkar olur ve aldığı kadar malı haram olur. Daha önce zikrettiğimiz gibi nisaba sahip olup fitrasını veren kimsenin üzerinden fitra borcu düşmez. Çünkü fitrayı sarf yerine vermek fitranın rüknüdür. Nitekim namazın bir rüknü olan rükûyu herhangi bir sebeple terk eden kimsenin namazı nasıl batıl oluyorsa, (verilmesi gereken) sarf yerine verilmeyen fitra da batıl olur. Çünkü fitra, bayram günlerinde fakirler aç kalsın ve istemeye muhtaç olmasın için vacip kılınmıştır. Nitekim Efendim Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem, “*uğnūhum ‘ani’l-mes’ele*” yani, “bayram günlerinde fitra verip fakirleri istemeye muhtaç bırakmayın”⁴² buyurmuştur. Bu hadisten, fitranın kimlere verilmesi gerekli olur, kime fitra verilmediğinde fakirlikten dolayı istemeye muhtaç olur, manası anlaşılır. O halde, ikişer at ve tilki (derisinden) kaftanları, on yıl hiç kimseden yardım almasalar yeterli rızıkları olan

⁴⁰ Şeyhizâde ‘Abdurrahmân b. Muḥammed, *Mecma’u’l-Enhur* (y.y.: İhyâ’u’t-Turâşî’l-‘Arabî, tsz.), c.1, s.227.

⁴¹ Müellifin parçaladığı ibare birleştirilerek maksat daha anlaşılır hale getirilmiştir.

⁴² Cemâluddîn Ebü Muḥammed ez-Zeyla’î, *Naşbu’r-Râye li-Eḥādîşî’l-Hidâye* (Beyrut: Mu’essesetu’r-Reyyân, 1997), c.2, s.432.

mollaların fitra almaları nerede kaldı! Onların fitra almaları uygun olmadığı gibi başka vacip sadakaları almaları da doğru olmaz.

ZAMAN: Ayrıca efendim, size gizli değil, şu mollalardan nice binlerce parası olanlar, kendileri zekat vermek bir yana zekat almaya uygun oldukları iddiasıyla başkalarının zekatını alırlar. Halbuki bu gibi işler, sizin yukarıdaki açıklamanıza göre haram olur. Eğer, “zengin nisabına sahip olan sizlere vacip sadaka //14// almak doğru değil” deseniz, ay hususunda telgraf ile haber alma konusu şeriatla geçmediği için (nasıl ki) biz de onu uygulamadık (aşmadık) deseler de, bu hususta, mülklerinde olan malları hatunlarına hibe edip, kendileri fakir duruma düşerek zekat almaya uygun olduklarını iddia ederler, siz bu işlerine ne dersiniz?

ŞERİAT: Efendim, beyan ettiğim şekilde zekat ve fitranın sarf yeri fakirdir. Şimdi, hatunlarına hibe etmelerine gelelim. O hibeleri de isteyerek değildir. Çünkü evvela hatunları “bu mal benim, sen bana hibe ettin o halde ben şimdi geri vermiyorum yahut yarısını veriyorum dese o mollalar önce mallarını hibe kıldıkları hatunlarını inkar ederler. Eğer hatunları, “o, mülkünü bana hibe etti” diye bu işi mahkemeye verse mezkur molla bir yerine bin yemin edip hibesini inkar eder. Eğer hibelerinin gerçek olduğunu iddia ediyorlarsa, iki şahit huzurunda yazışıp noterlikte hibe etsinler de ondan sonra hibelerinin gerçek olduğunu anlayalım. Ayrıca benim sabit kaideme göre evlilik hibeden dönmeye engeldir. Bunların bu işleri sadece Hak Teala’yı aldatmak gibi bir şeydir ve fukaranın hakkını almaktır. Bunlar hibelerinden rücu edemediklerine göre (bağışladıkları malı) ancak zevceleri onlara hibe edebilirler. Bu takdirde farz edelim ki zevceleri (hanımları) hibe ile iade etmese o zaman bu molla hangi durumda olur? (ne duruma düşer?) Herhalde, “şakadan hibe ettim” diye ikrar kılar!!!

Öşür

//15// **ZAMAN:** Yine efendim, sizin köylerinizde bulunan halkınız ekin ekiyorlar da aldıkları ekinlerin öşrünü tam vermiyorlar. Mesela yüz (at veya öküz) arabası ekin alsalar dört ya da beş araba verirler de bununla tamam ederler. Bu hususta sizin emriniz nedir?

ŞERİAT: Öşür onda bir demektir. Efendim sallallahu aleyhi vesellem “*kullu mā aħracethu’l-arḍu fe-fihî’l-uşr*”⁴³ yani “belli bir şekilde yerden çıkarılan şeyin onda birini fakirlere vermek gereklidir” diye buyurmuştur. O halde ekininin onda birinden bir demet eksik kim verirse ekininin tamamı

⁴³ Hadis kitaplarında bu şekilde geçmeyen rivayet, ez-Zeylaî'nin *Naşbu'r-Râye*'sinde “*kullu*” kelimesi olmaksızın bulunmaktadır (c.2, s.384).

haram olup fakir hakkına tecavüz olur ve o ekin ile hâsıl olan kuvvet ve giyim ile ibadet ederse dürüst olmaz. Çünkü malına fakir hakkı girdi. Şimdi bu kimse Hak Teâla'nın "*ve âtū haqqahu yevme haşâdihî*" (hasat günü onun (ürünün) hakkını verin)⁴⁴ sözü ile vücubu sabit olan öşrü men ettiği için zalimlerden olur. Bu yüzden ben onlardan asla razı değilim.

ZAMAN: Efendim onlar maruf çavdardan öşrünün yarısını verseler de başka tahıllardan vermiyorlar. Şimdi, onlar çavdardan tam öşür verseler, kalan tahıllardan vermeseler doğru olur mu?

ŞERİAT: Yok efendim, geçen hadisın anlamına göre yerin belli bir surette çıkarttığı her şeyden onda birini vermek vacip olur. Mesela: Arpa, buray (?), yulaf, karabuğday, //16// buğday, mercimek, burçak ve diğer yer ürünleri çavdarla beraberdirler. Onun için, çavdara ne hüküm olursa diğerlerine de o hüküm olur? Çavdarda öşür olması, yerin onu belli bir suret (vech-i mahsus)⁴⁵ üzere yetiştirmesindedir. Eğer bu hususta, yukarıda anılanlar çavdarla beraber olurlarsa bunlara da öşür vacip olur.

ZAMAN: Efendim bu öşür kimin hakkıdır?

ŞERİAT: Zekat, öşür ve fitranın sarf yerleri birdir.

ZAMAN: O halde efendim, açıklamanıza göre molla da olsa, nisaba malik olana öşür vermek doğru olmaz.

ŞERİAT: Elbette doğru değil, çünkü Kur'an-ı Kerim'de sayılan sarf yerlerinden başka, ister çalmalı (sarıklı), ister çapanlı (cübbeli) olsun onlara vacip sadaka verilmez. Bu yüzden vacip sadakayı sarf yerlerinden başka yere vermek de, verileni almak da haramdır. "*Ve lâ tudfa' ilâ ğaniyyin yemliku nişâben min eyyi mâlin kâne*"⁴⁶ ibaresi, zekat, öşür, fitra gibi vacip sadakalar, hangi maldan olursa olsun nisaba malik olan zengine verilmez demektir. Verilirse vericinin uhdesinden düşmez, alıcıya da haram olur. Bu söz mollalara çok ağır gelse de bunun çaresi yok. Ancak, ömrünü hep din hizmetinde, din öğrenip din öğretmekle geçiren, kazanç elde etmeye asla vakti olmayan kimseye, nisaba malik olsa da vacip sadaka vermek doğru olur. Çünkü bunun vakti yoktur. Ama aldanılmasın, dine hizmet ederken kazanca da çok vakti olan //17// kimsenin nisab sahibi olması halinde, ayrıca vacip sadaka alması doğru olmaz (*Mecma'u'l-Enhur*).⁴⁷ Şimdi imam

⁴⁴ 6/el-En'am:141.

⁴⁵ Buradaki "vech-i mahsus"tan, ürünün, yağmur veya nehir suyuyla, yani insan emeği olmadan sulanarak yetişmesi anlaşılıyor. Fıkıhta, bu şekilde yetişen üründen onda bir; insan emeği ve masrafla sulanıp yetişen üründen yirmide bir zekat (öşür) verilmesi hükme bağlanmıştır.

⁴⁶ 'Abdurrahmân b. Muhammed, *Mecma'u'l-Enhur*, c.1, s.223.

⁴⁷ 'Abdurrahmân b. Muhammed, *Mecma'u'l-Enhur*, c.1, s.220.

efendilere kalan şudur: Kimler bütün ömürlerini mektep ve medreselerde din öğretmekle geçirirlerse, zengin olsalar da onlara zekat verilir. Yine gizli kalmasın ki, hasta olan veya eri kayıp olup bilinmeyen, yahut eri mahbus olup kendi kazancı olmayan hatunlar da aynı hükme tabidir.

ZAMAN: Sonra efendim, bu mollalar, “bizim vazifemiz yok, bu sadakalardan da faydalanmazsak geçimimizi nasıl sağlarız?” diyorlar.

ŞERİAT: Efendim onlar, zekat almaya muhtaç olmayacak dereceye kadar alsınlar. Fakat, zekat almaya ihtiyaçları kalmadıktan sonra, ömürlerini din işi ile geçirmiyorlarsa, ticaret yapsınlar, çift sürsünler (çiftçilik yapsınlar).

ZAMAN: Efendim, zekat, öşür ve fitranın sarf (verilmesi gereken) yerleri kimlerdir?

ŞERİAT: 1) Fakir: Nisabdan az malı olan kimse. 2) Miskin: Bir günlük yiyeceği olmayan kimse. 3) Zekat Memuru: Vacip (farz) sadakaları almak için devlet tarafından tayin edilmiş kimse. 4) Köle (*raķabe*): Yani, efendisinin “şu kadar mal getirirsen seni âzâd ederim dediği köle (*mukâteb*)” 5) *Ġârim*: Borçlu kimse. 6) *Munķatı‘ fi sebîlillâh*: “(Yeterli parası olmadan) Hac yolculuğuna çıkıp da dönüş parası biten kimse.” Bazıları, ilim öğrenme arzusunda olan fakir öğrenciler ile biraz önce zikredilen kendini din hizmetine adanmış kimseler de buna girer derler. 7) *İbnu’s-sebil*: Zengin olup da parası bitip yolda kalan kimse (yolcu). Eğer bu kimse borç //18// alma imkanı bulursa borç alır. Eğer borç alamazsa zekat alır, evine döndüğü zaman bu aldığı miktar kadarını fakirlere verir. Ama bu zamanda bu kimse de zekat almasın. Çünkü telgraf ile evinden para istese ne kadar uzak olursa olsun beş-altı saatte para eline gelir. O halde telgraf çekmeyi bilmeyen kimse de borç verir, çünkü telgrafta ne haber çekildiğini bilir. Veya o kişi, borç vermeye tereddüt ederse yolcunun parası kendi (borç verenin) ismine gelecek şekilde telgraf çeker.

ZAMAN: Yine efendim, söylesen söz çıkar, bir kimse takdir-i ilahi gereği vefat etse, ademoğlu elbette günahsız olmaz, mollalar bu kimsenin zaruretsiz terk ettiği farz amelleri affedilmek karşılığında, sadece mirasçıların hakkı olan terekeden, devir yahut imkan (mahal) olmasa, teselsülü gerçek tasvir edip,⁴⁸ mirasçıların hakkını yağmalamaları doğru olur mu?

⁴⁸ Müellif burada, az da olsa, halen ülkemizde de uygulanan devir işleminden bahsetmektedir. Buna göre ölen kimsenin bülûğ çağından ölene kadar kalamadığı namazlar, tutamadığı oruçlar ve yerine getiremediği yeminler için, her birine bir fidyе/fitre miktarı hesap edilerek, vasiyeti varsa ona uyarak, yoksa varislerinin onayıyla terekkesinden alınan paranın fakirlere verilip onların gerisin geriye ölü yakınlarına hibe etmeleriyle uygulanır ki böylece yekûnu fazla tutan meblağın birer fidyе

ŞERİAT: Efendim, ilmin yarısı olan ferâiz ilminde açıktır ki ölünün terekisine sadece dört hak müteallık olur: 1) Tekfin u teşhiz. (Kefenleyip hazırlamak) 2) Kadâ-i düyûn (Borçları ödemek) 3) Tenfiz-i vasiyyet min sülûsi'l-mâl (Malın üçte birinden vasiyetleri yerine getirmek) 4) Kalan malını, mirasçılıkları şer'an sabit olanlar arasında taksim etmek. Eğer fidye diye molalara mirasçıların hakkını vermek gerekseydi bu da açıklanırdı. (Ramazan) ayı hakkında, telgraf ile haberleşmeyi Şeriat emretmediği için biz de emretmeyiz diyen imamlar bu fidye hakkında da şu sözü söyledilerdi ya: Fidyeye, kasten, özürsüz terk edilen ibadet için //19// yoktur. Sadece özür sebebiyle, mesela bir kimsenin uzun zaman hasta olup ibadetleri yapamaz duruma gelmesi ve o hastalıktan ölmesi halinde, hastalığı sırasında gücü yetmediği için kılamadığı namazları ve tutamadığı oruçları için fidye vermek doğru olur. Ondan (o kişiden) devir veya teselsül suretiyle, falan kişinin filan yaşında yerine getirilmeyen ya da eksik bırakılan namaz ve orucu için kabul edip işbu şeyi aldın mı diye (*kabiltu-vehebtuke*) yapmak gerekmez, belki her namaz karşılığında Şeriatın bildirdiği miktarı fakire vermek uygun olur. Ama sağlıklı olup tembellik, veya fık u fesad sebebiyle terk edilen ibadetler için bazı zenginlerin Moskovalılarla bir sum'a 15 tîn üzerinden anlaştıkları gibi, her namaz karşılığında on beş tîn ile kurtulunmaz.

ZAMAN: Yine efendim bir acayip şey daha söyleyeceğim: Senin halkından ve seni sevdiklerini iddia edenlerden bazıları, benim kamer şahımın konak (misafir) olduğu Şaban Han'ımın (ayımın) on beşinci gecesindeki Berâet bayramında, sana yakınlık sağlamak için yaşadıkları yerlerdeki büyük göllerden kovayla gece yarısında su getirip kaynatarak, bugün dünyadaki her bir suya zemzem suyu karıştır diye âdet harici yirmi ve yirmi beşer fincan çay içerler.

ŞERİAT: Hayır efendim, akli selim olan ve âdetullahtan haberdar olan kimseler pek iyi bilirler ki doğuda olan bir kuyunun suyunun, dünyanın üçte ikisi olan bütün sulara karışıp //20// yetmesi imkansız olduğu gibi, böyle şeyler bid'at olup, bana yakın olmak bir yana, yüz çakrım⁴⁹ (kilometre) uzaklaşmalarına sebep olur.

ZAMAN: Yine efendim, bu gecenin yarısında ay ışığına çıkıp kendilerinin yansımalarını araştırırlar. Eğer gövdeleriyle beraber başları şulelerinde

olarak fakirler arasında alınıp hibe edilmesiyle dinî borçlar ödenmiş (ıskat edilmiş) olur. Bunun için ne kadar çok fakir bir araya getirilebilirse işlem çabuk biter. Buna imkan olmazsa, mendile bohça edilen para iki din görevlisinin belli sayılarda birbirlerinden alıp hibe etmeleriyle (*kabiltu/kabul ettim-vehebtuke/sana hibe ettim*) devir işlemi (teselsülen) tamamlanır ve bu paradan onlara da pay ayrılır.

⁴⁹ Çakrım/çağırım:1.06 km.'ye eşit uzunluk ölçüsü.

(yansımalarında) görülürse o kimsenin gelecek Berat'a kadar sağ kalacağını, baş görülmezse gelecek Berat gecesine kadar öleceğini zanneder, hatta kesin kabul ederler.

ŞERİAT: Efendim ecel vakti Allah'ın ilmine has bir iştir. Onu, ayı değil güneşi araştırarak da (gözetleyip de) bilmek (mümkün) olmaz. Aslında bu işler Cahiliye işlerinden olan şeylerdir. Ayın ışığına engel olunmadığında, gövdesiyle başıyla orada bulunan kimsenin (yansımasının) görülmesi malum bir iştir.

ZAMAN: Yine efendim senin mollalarından bazıları şöyle kitaplar yazmışlar: Bir kimse imandan başka bir ameli olmasa bile, falan ayı görüp filan şeye baksa bütün günahları bağışlanıp cennete "bi-lâ sırât ve-lâ hisab" (Sırat'a ve hesaba maruz kalmadan) girerler. Onların bu sözlerine aldanan cahil insanlar farz ibadetleri re'sen terk edip sadece yıl boyunca bir mertebe on iki ayın birisini görüp, on iki şeyin birine nazar ederek güya kendilerini Cennetin başköşesine müstahak sanırlar.

ŞERİAT: Efendim! İman, namaz, oruç, zengin ise zekat ve hac ve benim gerekli gördüğüm diğer amelleri yapmayan, bende yasaklanan şeylere kulak asmayan //21// hiç kimse kendisini Cennetin baş köşesine ve Cenab-ı Hakk'ın sevgisine layık görmesin. Çünkü bunları yapmazsa, ay'a değil, ömrü boyunca güneşten gözünü ayırmadan su üstünde seğirtip gitse de Cenab-ı Mevlâ'ya yakınlığı olmaz. Bunun misali evlenmeyen kimsenin Cenab-ı Hakk'tan çocuk istemesi kabilindedir. O halde böyle olmaz, belki bu iş Allah'ın azabından emin olmaktır ki, Allah'ın rahmetinden ümidi kesmek din-den çıkardığı gibi azabından emin olmak da öyledir. Nitekim itikad (akaid) kitaplarınızda yazılıdır. Gafil olunmaya!

ZAMAN: Yine dua hususunda, "böyle bir kimse imanı olduktan sonra bir farzı yerine getirmese de falan duayı okusa, mahşer gününde bütün nebiler, 'bu hangi peygamber?' diye bu adamın derecesine şaşarlar," diye yazıyorlar.

ŞERİAT: Efendim dua tesirli bir şeydir. O yüzden ölümlere fayda verir. Bir kimse, Hak Teâlâ'nın emirlerini yerine getirip nehiyelerinden sakınarak Cenab-ı Hakk'a yakın olursa, o kimsenin her istediğini Cenab-ı Hakk verir. Ama Cenab-ı Hakk yanında makbul olmazsa ne şekilde dua ederse etsin makbul olmaz. Makbul kimse, hâcetini Cenab-ı Hakk'a özel ibare ile arz kılmayıp, kendi lisanı ile arz etse de (duası) makbul olur. Ama, Rasulümüz falan dua ile dua ettiğinde makbul oldu diye Rasulün başka fiillerini yapmayan kimsenin duasının onun gibi makbul olması gerekmez. Bunun misali bir kimsenin, "falanca, ticaret yaparak zengin oldu, //22// ben de onun ticaretini

yayıp zengin olurum” demesi gibidir. Duanın kabul olmasında Cenabı Hakk’a yakınlık şarttır. Ancak yakınlığı olmayan ne kadar ibadet etse de boş ve vebal olur.

Şiir: *Men lem yekun li'l-viṣāli ehlen *** Fe-kullu t̄ā'ātihi zunūbu.*⁵⁰ (Visâle [kavuşmaya] ehil olmayanın bütün tâati gûnahtır.)

ZAMAN: Yine efendim, zatialinize bir şey arz edeyim. Senin mal düşkünü zenginlerinden çoğu mülklerinde olan malların tamamını araştırıp hesap etmedikleri için çoğu mallarının üzerinden yıl geçtiğini bilmediklerinden fakara hakkı olan zekatı çıkarıp vermiyorlar.

ŞERİAT: Efendim Cenab-ı Hakk, “*Kullu şey'in indehu bi-miḳdār*”⁵¹ buyurmuştur. Şimdi o zenginler mallarını hesaplamasalar kendilerinin dünya ve ahirette kötü anılmalarına ve rüsvâlıklarına sebep olurlar. Çünkü dünyadaki ticaretleri kendilerine fayda mı zarar mı veriyor bilmezler. Ama ahirette, fakirlerin hakkı olan zekatlarını tam olarak çıkarıp (tesbit edip) vermedikleri sebebiyle azab olunurlar.

Mezar (Gûr) Sadakası

ZAMAN: Efendim, bir kimseye ecel gelip dâr-ı dünyadan ayrılrsa o kimseyi definden sonra ölü sahibi, mirasçılarının hakkı olan maldan bir canlı hayvanı, nice binlere sahip olan bir müezzine iletip vermese ölü kabirde azab görür, eğer bunu verirse ölü azabdan kurtulur diye inanırlar. Şimdi, ölüden hiçbir şey (mal) kalmayıp sahibi de miskin derecesinde (fakir) olsa bile, bu durumda birisinden borç alıp müezzine bir tavuk gönderir.

//23// **ŞERİAT:** Efendim ölü için sadaka faydalı bir şeydir. Ama sadaka vermek mal sahibinin işidir. Şimdi, malı olan sadaka versin de, canlı hayvan olması ve mezar sadakası denilmesi bid'at bir iştir. Malumunuz, muhterem Rasul, “*el-ḳubūr kulluhā 'azābun illā ḳubūru'l-enbiyā*”⁵² (Peygamberlerin mezarları hariç bütün kabirler azabdadır) buyurdu. Eğer kabir azabından bir şey ile kurtulmak mümkün olsaydı, Rasulümüz bu hadisin sonunda, “*fe-ḫalliṣū mevtākum bi-tasadduḳi zī rūḫin ve lev decāce*” (bir tavuk bile olsa, canlı bir sadaka vererek ölülerinizi kurtarın) buyururlardı. Bu iş sadece mollaların, mirasçılarının hakkını yemekten çekinmemelerinden kaynaklanan bir şeydir.

⁵⁰ Ebü Bekr eş-Şiblî'ye (ö.334/949) nisbetle ve “*tā'ātihi*” yerine “*iḥsānihi*” olarak bkz. er-Râğib el-İşfehâni, *Muḥâḳarātu'l-Udebâ' ve Muḥâverātu's-Şu'arâ' ve'l-Bulegâ'* (Beyrut, 1420), c.1, s.53.

⁵¹ 13/er-Ra'd:8.

⁵² Kaynağı bulunamadı.

Müellif: Gafil olunmasın ki, mirasçıların hakkından, şer'-i şerifin buyurduğundan başka ve onun usulünün dışında bir şey almak, veren kimsenin başka varislerinin -bu şey verilmediğinde de şer'an hiç zarar olmadığını bildikten sonra- rıza ve emirleri dışında vermek asla doğru olmaz. Hem de gücü olmayan kimselerin fidyeye ve mezar sadakası diye güçlenip (borç alıp) vermeleri asla doğru değildir. Eğer böyle yaparlarsa büyük günah işlemiş olurlar. Özellikle ölü için falan şey ile sadaka vermek pek faydalı olur inancıyla tavuk gibi canlı hayvanlar vermek dürüst olmayan bir bid'attır. Eğer serveti olup ölü yararına fakirlere sadaka verirse çok güzel olur. Üzerine vazife olmayan (çok gerekli olmayan) az (basit) şeyleri usulüyle yerine getirip, vâris hakkı olan önemli miktarları kendine mal edenin durumu ne olur! Hem de hakkı olmayan mollalara "fidyesi için falan şey" denilince, "yok filan ağa, biz üç kişi olduğumuz için az olur, onun (merhumun) son düğünü (merasimi)" diye //24// varis hakkını yağmalamasınlar. Doğrusu, ölü falan şeyleri vasiyet etse, lakin sağlıklı olup özürsüz terk ettiği ibadetler için, fidyeye diye olmasa da, (vasiyet ettiği şeyleri) vermek gereklidir.

Şefâat-ı Seyyie (Kötü Aracılık)

ZAMAN: Efendim yine bir söz söyleyeyim. Bu zamanda halk imam almak (tayin etmek) isteseler, imam olacak kişinin ilmini değil neslini araştırıyorlar. Eğer (imam) atası ölüp mahdumu kalırsa baba ocağı, hazret duası diye, şeriat ve dinden haberdar olmayan kimseyi imam ediyorlar.

ŞERİAT: Efendim bu işleri şefâat-ı seyiyedir (kötü aracılıktır). Çünkü imamet miras olunacak şey değildir. Şimdi, atası hak ederek imam olmuş olsa, mahdumu da atası gibi olup ona varis olursa ne güzel. Ama, cahil evlat atasının yerine geçsin diyen bir görüş yok. Malumunuzdur ki fıkıh kitaplarında, kendi aralarında namaz kılanlara imam olacak kimsenin de alim olması gereklidir. Esasen dinimizde imâmet Rasul-i Muhterem'e niyabet (vekalet) olduğundan, Rasul'ün söz ve ahvâlinde habersiz olan kimseyi imam yapmak haram ve İslam'ın viran olmasına sebeptir. O halde, bu işe müstehak olmayan kimseleri imam yapmaya yol gösterip yardım edenler mahşer günü bu işlerinden sual olunup kötü adla anılacaklardır. Dinin kötüleşmesine ve zayıflamasına birinci sebep mollalardır, gafil olunmasın. Bakırları altına döndürelim derken kara kurşuna döndürülmesin!.....!!!

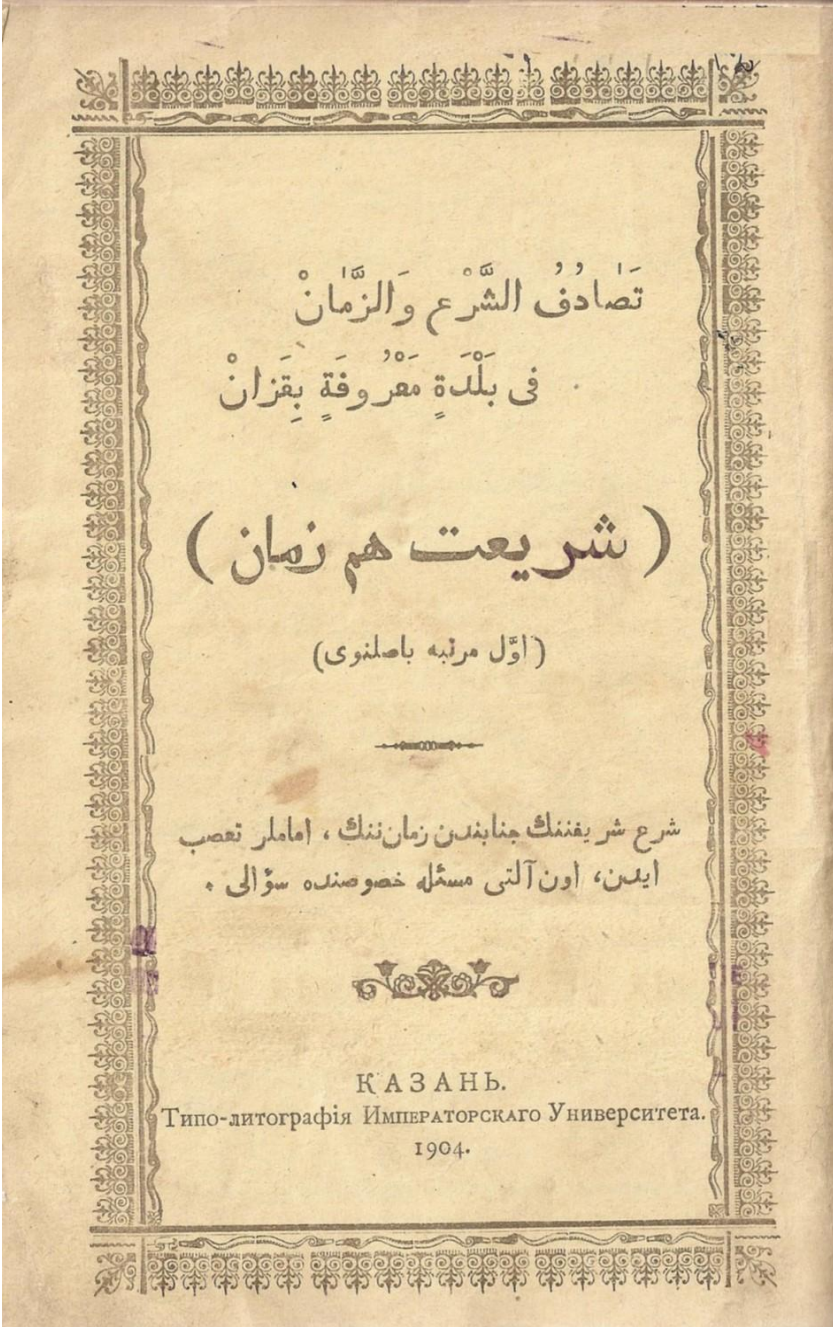
Müellifi: Ş. H.

Rica

Okuyuculardan risalemde şer'-i şerife muhalif bir şey bulan olursa bu hususta müellife müracaat edip delil sormaları birinci isteğimdir. (Müellif)

Bu risalede Şeriat tarafından söylenmiş sözlerin her birisi imamımız Ebū Hanīfe Nu'mān b. Şābit b. Zūṭā'nın (ö.150) mezhebi üzeredir. Bazı hususlarda, başka mezheb imamının sözü ile falan kitapta filanca şöyle dedi diye aldanılmasın.

Ek-2: Risâlenin Özgün Versiyonu

تَصَادُفُ الشَّرْعِ وَالزَّمَانِ فِي بَلَدَةِ مَعْرُوفَةَ بِقَرَانِ

شريعةت هم زمان

(أول مرتبه باصلنوی)

شرع شريفنك جنابندن زمان ننگ، اماملر تعصب ايدن،
اون آلتی مسئله خصوصنده سؤالی .

Дозволено цензурою. С.- Петерб, 5 іюля 1904 года.

КАЗАНЬ.

Типо-литографія Императорскаго Университета.

1904.

﴿ ۲ ﴾

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شریعت) السلام علیکم !

(زمان) وعلیکم السلام شریعت افندی سلامتمیسز ?

ش - الحمد لله زمان افندی اوزنگز سلامتمسزمی ?

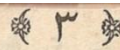
ز - افندم ممکن اولمازمی جنابنگزدن بر نجه مسئلهلر صوراماقلف ?

ش - یخشى مرحمت بیوراسز بزم شأنمزه متعلق مسئلهلر اولورسه بقدر الطاقه جواب ایدرمن !

ز - افندم سیننگ منده اقامت ایتوچی چالمالی خلقنگ مینی سینکا دشمان وسینی اوزگاروچی دیلر سزنگ طرفنگز بو خصوصه نه دیپور ?

ش - زمان افندی سین هر وقتده اوزگارمکده اولسانکده من اصل جهتمدن اصلا اوزگاروچی توکل من ایمدی سین فی قدر اوزگارسنکده آدملرنگ فائده سینده اوزگار سنک اول طریقده اوزگارمکنکن مینکا اصلا مخالف توکل سنک ! اما اول چالمالیلارنگ سیننگ اوزگارمکنکن مینکا مخالفت لازم دیمکاری بر تعصب ومینکا ده مخالف سوزدر ، چونکه آلا اوزلریده خبردارلردز ، مینی ربمننگ حبیبی محمد صلی الله علیه وسلم : «لا ضرر ولا ضرار فی الاسلام ، الاسلام یهلو ولا یعلی ودین

سمع

سمع ديو مدح ايتى، همه علما: الضرورات تبیح
المحظورات» ديو منم، ضرورت مسالی، بیان ایدلمکان قاعدت
فرعیه لریمه مخالفت درستلکنی سویلادیلر، ایتدی سین
زمان افندی، بر منفعتی موجب وجهیله تغیر ایدوب، منده
مبیین اولمیان بر شینی احداث ایتسانک، من اول شیننک
منفعتی اول توروب، مکروه کورسام منم دین سمح اولماقم
قائده اولور سیننک تبدل وتغیرنک حکمات اللهدان بر
حکمتدر، ایتدی اول چالمیلار سین آدملر منفعتینه برشی
احداث ایتسانک اول شیننک منم حکمه مخالف اولماون
ارائنکه طورشونلار، چرنکه بویله منفعتلی شیلرنی مکروه
کورمکانی کوره میدانه ایلتوکه طورشماقلاری اعداننک مندن
نفرتینه سبب اولور .

ز - شریعت افندی بر سوزنک بیک صحیح « ادم الله بقاؤک
و کثر خلقک » مین سینکا مخالفتنی اصلا نلامین هم سینکا
مخالف شیلری احداثه ایتمین ایتدی مین سزله عرض
ایدرم: منده اونکان قرنداشلرمد اولماغان بر شی ظهور
ایدرسه، منده ساکن اولوچیلار « سین گنه عقللی باش
بولنک، سندن مقیم اولان قرنداشلرنک بلماگانلردر
ایتدی، قرنداشلرنکدن اون ایکی نسل بابالارنک اوندیلر
آلارده بولای تبدل وتغیر اولمادی همیشه بر روشمه توردیلار
سن گنه تبدل وتغیرگه چالوشاسنک » دیلر .

ش - صونک زمان افندی سنده شلته که تیوشلی اولورای نیندی
یانکالار بارشلته ایدلنگان یانکالارنکدن ان بهضمیلرن بیان ایتسانه؟

﴿ ع ﴾

ز - ائندم منه اولگى قوند اشلر منه خصوصا اون ايكنچى واون اوچنچى قوند اشلر منه بالالارغه تعليمه بيك آغراق وترتيبسزلك اولوب ، بالانى بش و آلنى سنه لر مکتبلرده آصراب ، حروف تانودانده محروم قالدرغانلار وشول سببىن حاضرلرنده سىنى چن تانوچيلار آزاوب ، سىنكا مخالف شيلر اهداث ايديگان ، من اخوان ماضيه مننك بو قصورلارينه غايت ناسفله اولوب آنلار اوچون استغفاره من ، اما اوزم اولاد مسلميتى سىنى تانوچى قيلوب سىنى نچك تيوشلى شولاي تصويره قادر بو لوسونلار ديو بيك جينكل « اصول صوتيه » چغاردم فايوسى سببلى بابالار مننك ترتيبسزلكى ايله اون يلكه بلو ميكن اولماغان شيلرى منم چغارغان ترتيبم ايله بر يلكه تمام بلمك ممكن در ؛ ايمدى سىنى سيوى دعوا ايدن چالماليلاردان بعضى بالانى بو ترتيب ايله او قوتوب تيزلكده سىنى تانوتو سىنكا قارشولق ديلره .

ش - زمان ائندى بو فكرنكا تحسین منه من سىننك اونچى بابالارونكا قدر غايت تانلماقده ايدم ، ايمدى اونچى عصر دن صونك خصوصا اون ايكى واون اوچنچى بابالارنكده تانولموچيلقده قالدم ، منم ايكنچى بابالارنكده بر ابو حنيفه اسملى وبونكا باشقه خليفه لرم بار ايدى آلار مینى خلقغه غايت احسن صورته صورتليلر ايدى ايمدى آلارنك وفاتلارن ان صونك خلق تورلى كنب آز ، آز مينكا فتور كيلدى ، ايمدى منه بو درجه يه ايرشدم ، خلق منده مقبول شيلرى مينكا مخالف ومنده مخالف شيلرى منده مقبول بلو بن صاناشدیلار !

ز - ائندم وقتنكز مساعده ايدرسه من سز نك جنابنكزه يغه بر نچه سؤال عرض ايدر ايدم !

ل

ش - سؤالرنكزى تشرىف ايدمه سز مينكا متعلق شى اولورسه
جواب ايدرمن

ز - افندم معلومنكز منم قمر اسملى شهنشاهم بار آنتك تصرفنده
اون ايكي شهر نام خانلار بار قايلارنده قمر بر سنه مرورنده
بعضسنده اوتوز و بعضسنده ۲۹ كون ضيافت ده كؤز ايدر ،
ربم الله تعالى بو شانلارم آراسنده رمضان اسملى خانغه قمر
شاهم ضيافتينه كيلد كده كيتووينه قمر آشاو اچو كبي شيلرى
تاندان قوياش بايووينه قدر حرام ايتدى ، اما سيني سيونى
دعوى ايدن چالمايلار آشاو اچو و بعض بر فاني مالوفاتلارن
ترك ايدوب توروغه آغزسنوب ، منم قمر شاهمنى رمضان
خاندان اوتوز كون اورنينه ۲۹ كون و ۲۹ كون اورنينه
۲۸ گنه ككون ضيافت ايتدروب ، تيزراك شؤال خانمه
كوچروگه طرشورلار .

ش - زمان افندى سز بو اشكه برده نأسف ايتمه سز چونكه قمرنك
رمضان خانغه ضيافتكه كيلووين كورمى توروب روزه بولودان
منم حكيم طبيادر ، ايمدى سمن جبرسنه تورغان خلقنك
كوبسى مغرب و شمال طرفلارنده لاردر ، آنده قش كوني
بولقدان قمرنك رمضانغه كيلگانين كورو اونكايسن
بولقدان ، آلامنم امزيمه موافقت ايدوب صافم اولماسلار .

ز - افندم مشرقيلر هر وقتده تصادق ايدوب كره لر ايمدى
شمالى و مغربيلرده آلاردان خبر باشوب آلامنم كبي كروب
آلامنم كبي چقسه لار سمنكا مخالف اولور ايديمي ؟

﴿ ٦ ﴾

ش - ائندىم مشرقيلار ايله مغربيلارنىڭ آراسى بىك يراق شول سببىن خبر آلوشا آلماسلار !

ز - ائندىم منم اون اوچىنى بابام يراقىن تىزلىكده خبر آلو اىچون تىليغرام نام بىر حبلى ھىدىم اھداث ايتىش فايوسىنىڭ واسطىسىلە نچە مىڭ چاقىرملاردىن تىزلىكده خبرلىشىمىكىن اولور ، من شولاي ايدىنكىز ديو چالمالىلارە يول كوستارسىم آلاز « جاۋز نېاشد مىخالف شرع باشد » ديو بو سوزىمە اعتبار ايتىمىلر !

ش - ائندىم آندى آلتنىڭ بولسى شونىڭ ايله خبر آلوشىونلار ، من اول حبلى ھىدىنكى بولچاغنىڭ ائندىم صلى الله عليه وسلمدىن « سخبرون عن خبرىم بىمىل ھىدىم » ديو تىبىيە ايدىلمىشەن ، اول سىم ايسە اول حبلى ھىدىم ھقنىدە فقط شول قدر بىيان ايله كفايە لىدى اگردە آننىڭ ايله ھىمەل درست اولمازسە ، اول شى ايله خبرلىشىمىكىن ديو منع ايدىر ايدى نىئاڭ خروج دجالدىن خبر ايتىدىكىدە صاقلانو ايله بىوردى ايدىمى اول سىم ايسە سىكوت ايتىدى ، سىكوت اھدىر سە اشىادە اصل اباحت ديو ھىل ھىدىم ايله خبرلىشى درست دىيارىز ايدىمى بو شىدە مصاحبت و مسلمىنگە منھىت اولورسە اول شىنى استعمال درست اولور ، منھە بىر شى منع ايدىلماسە اول شى خواه امر ايدىلسون و خواه ايدىلماسون مصاحبت اولورسە آننىڭ ايله ھىمەل درست اولور .

ز - ائندىم آلاز حبلى ھىدىم ھقنىدە ايتىلەر « آننىڭ واسطىسىلە آلنغان خبر بىزلىرگە غىر مسلم واسطىسىلە ايرىشەدر ، عبادت

اولان

﴿ ۷ ﴾

اولان صومغه وسيله اولغان رؤیة هلال عبادت بس مسلمان
غير كسمه ننگ خبری ایله عمل ایدلماز چونکه احتمال که
آنلاز بزلری تغلیط ایچون خیانت ایدوب یوقنی خبر ایدرلرده
بیز شول خبر ایله کرسک آتم اولورمز دیلر .

ش - ائندیم اگر اول احتمال اولورسه منم امرم آندی خصوصه
تفتیش در ، ایمدی تفتیش لازم اولور بویله : اینک اول
مغریبلر طرفندان جواب طلبیله هبل هدید واسطه سیله اخبار
ایدیلور ، صونکره آندان شونکا اجابة رؤیت یا عدمی
ایله جواب بولدقده ینه ده ارجاع سؤال ایدیلور رؤیت
ایدلبی یاخود ایدلمادی دیو اجابت ایتوچی سزمی دیو ،
ودیگر بو خبر سزازه غیر مسلم اولسه ده اولسون هبل هدید اداره
مسلمدر ، همده غیر مسلم اولسه ده اولسون هبل هدید اداره
خانه سنده گیلر هر قاپوسی خیانت ایتماو ایله یمن ویرمشلدر ،
خیانتلری بلنسه اولوغ جزاغه تپوشلی اولورلار ، ایمدی هلالی
مشرقیلرننگ شاهند ان استخبار لازم اولور چونکه شاه اسمندن
خیانت ایله اخبار اصلا متصور بولغان امر توکلدر چونکه
شاهننگ هبل هدید که معلوم کسمه سی واروب ، تفویض
ایدر ، بس مونده عدم خیانت قطعی درجه سنک اولوب
وجودی ظن درجه سنده قالدی «ان الظن لایغنی من الحق
شیئا» دیو هبل هدید ایله استخبار ایتسونلرده عمل ایتسونلر .

ز - همده ائندیم معلوم اولسون منم رؤیت هلال ایچون احداث
ایدلمش دور بین کبی آلتلرم بار قاپولاری واسطه سیله خاص
اورنلاردان قارالسه کورو سهل اولور ایمدی نه دیرسز

﴿ ۸ ﴾

اگرده چالمايلارنىڭ ھلال رمضاننى شول مذکور آلت ايله قاراب، رمضان باشون بلوب روزەغە كرسەلر بو كورولرى سزنىڭ قاشنىكزده معتبر اولورمى؟ اول آلت نىڭ تغليب احتمالى يوق، اگر اول آلت تغليب ايدوب آي توگل شينى آي ايدوب كوستارور ياخود آي يا صا وچيلار غير مسلم اولدقدان آنلار خيانت ايدوب مسلمانلارى تغليب تلاب يا صارلار، ديبلسە ايتورمن جوابده بو احتمالدىن خلاص ايجون بر آلت يا صانوب آلوب بررسنه تجربە ايدوب، حقيقى و حقيقى توكللىگى بلنورده صونكرە عمل ايديلور بو يله قيلغانده بو آلت ايله كوروگە اعتبار ايدلمزمى؟

ش - ايمى بوداى آلت ايله كوروب كرومكن اولغانده البته ۳۰ اورنبنه ۲۶ و ۲۸ و ۲۹ اورنبنه ۲۸ و ۲۷ كون توتوغە قاراغانده بوداى آلت ايله كوروب كرمك منم قاعده مه مخالف اولماس!

مؤافى - ايمى ضرورت داعيه اولغانده بو كى شيلار ايله عمل ايتمك بر قىوشلى امردر، غافل اولنمايه نه عيب اولورونه مخالف اولور اگر شول دور بين كى آلت ايله عمل ايدلسە ايتا كه زجاج كوزلك ايله كلام مجيدنى قراقت اصلا مخالفتى اولميا بوش اولوب، بين المسلمون قوللانماقده در اگر دور بين واسطه سيله كورينن آي برده سبب سز رويته حساب ايدلماشه كوزلك واسطه سيله اوقنان كلام مجيد قرائتده قرائندن صنالمى كوب كرسەلر قرآن اوقو وانكا نظر ثوابندن محروم اولسەلار كرك «وما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن» الحديث .

ز - اقدم ينه ده عرض ايدرم سننىڭ چالمايلارنىڭدان بعضى

غازيته

﴿ ۹ ﴾

غازيته و ژورنال کبی شیلری اوقوب استفاده قیلماقدان منع
ایدهلر اول شیلرده ایسه احوال دنیا سودا امرندن و بعضاً
دین اسلامه متعلق احوالین بحث ایدله در .

ش - بو اشلری اصلا منم قاعدهمه موافق ایمس ، چونکه معارف
ایسه مطلق بر مبدوح شیدر و لهذا علماء عظام « علم کل
شیء اولی من جهله » دیو امر ایتمشلردر ، امور دنیاویهدن
ووقتی اشیدان خبردار اولمق لازم بر شیدر بو کبی شیلرینی
تاریخ ووقتی دیو آنالور ، غافل اولنماسون !

ز - همده افندیم سنکا محبت دعوا ایدنلردن کوبسی خصوصاً
چالمالیلار بر برسینه کیوم خصوصنده ظهن ایدشهلر ، منم
اولگی قوند اشلرم غایت یواش اولدقلارندن باشقه ادیان
اهالیسیله مخالطه ایتمادکلری سببندن کیوملری همیشه بر
منوالده اولوب غایت فانی کیوملرده یورمشلر ایمدی منم
تبدلمننگ سببلی باشقلار ایله مخالطه لازم کلوب ، آلاز
ایسه غایت ظاهره اعتبار ایتوچیلردر ، مثلاً بر صاحب علوم
کمسنه آلازنگ بعضینه یوموشی توشوب آلاز ایله مخالطه
تلاسه بو کمسنه غایت فانی کیومده اولسه ، آلاز بو
افندیننگ اوزن ووزن اصلا اعتبار ایتمشلر شول سببندن
من تأسفی ایدوب ، کیوملرننگ تغیرن اقتضا ایدمه من ،
همده بر بیشمت تویمه لو ایچون دانده سی یکریمشر تیننگ
بر صوم یکریمی تینگه آلتی تویمه آلوب ، آلازغه تویمه لو
ایچون ینه آز بولغانده اوچ تین لک یالاو آلالار ، بو ایسه
صریح اسراف اولدقدان من بر صوم یکریمی تین بدلینه

﴿ ۱۰ ﴾

آلتوسى بش تينلك طبيقات تويمه ياصانوب يالو ايچون
شول كيومنىك اوزن تيشوب قويونى معقولدم بس من بر
صوم بىكرى اوج تين دن فقط بش قين ايله خلاص ايتدروب
بر صوم اون سيكز تون تابوش ياصادم همه بر كيومنى
طوبقدان اوزون ايتونى ، حاجت بولمادقدان ، اسراف بلوب
تزدن آزچه توبن نكدرمك ايله توقز آرشين اورنينه آلتى
آرشين جيتكوزرگه يول كوستاندم ، اما منم بو منفعتلى
اشلمه چالمالارنك قارشولق ايدوب اوزلرى قبول ايتو
توكل باشقه لازيمه شرعا مكروه ديو منع ايدهلر ، بو خصوصه
نيز نه ديرسز ؟

ش - افندم بو فكرنكه تحسين ، چونكه منده ممنوع بولغان شيلر
آراسنده اسرافدان قبيح شى يوقدر همه هر كناهنىك
اصلى اسرافلى ايچون در ، نناكه ربم تعالى اسرافنىك قبحى
حقنده كلام مجيدنده « ان الله لا يحب المرفين » هم « ان
المبذرين كانوا اخوان الشياطين » ديو بيورمشلر .

ز - ينه افندم ، سزنىك چالمالارنك فطره صدقه سى خصوصه
غايه قانى حكم ايدهلر مثلا « شريعت بيورادر هر كم روزه
توتوب فطره صدقه سن ويرماسه روزه سى كوك ايله چير
آراسنده باغلانوب تورور ، واينك عذابى قانى تموغده
اول كمسه قيامتمه عذاب ايديلور ، ديو خواه پاي وخواه
عيب كوندوك اوزينه وايو جماعتلرينه برده اشارلق آروغى
بولماسه ده فطره سون امام لار آلا بيرهلر ، اگر فطره چالمالار
بيان ايتكان كمسه لرنك هر قايسينه واجب اولورسه دنيا ده

واجب

﴿ ۱۱ ﴾

واجب صدقه‌غه مصرفی قالماس اییدی، چونکه سزنینک قاعده مقرره نکزدر، بر کسه دن شرعا فطره صدقه‌سی واجب اولورسه اول کسه‌نینک صدقه واجبیه‌نی آلماسی حرام اولور، اییدی بوسوزلرنی چالمالیلار مجرد اوز طرفلارندان سوبیلیرمی یاخود سزنینک طرفنکزدان بر بر امر بارمی؟

ش - ائندم زکات و فطره کیمی صدقه‌لر فی درجه‌ده بایغی اولغان کسه‌لردن واجب اولماقن منم عالم خانلارم خاص نصابلار بیلگولوب دیوانلارنده برکتب قالدردیلار، چالمالیلار ایسه شول دیوانلار ایله عمل ایتمیلیردر، وآلارنک فطره‌نی هر کیمه واجب دیمکاری و واجب اولمیانلاردان آلماقلاری مجرد اوز طرفلارندان تقوللیردر، اییدی بو چالمالیلار غیرلردن فطره‌نی مصرفک دعواسی ایسوب، آلمانلارنده «امام ائندی سزدن فطره چغامی؟» دیو صورالسه بو امام البته چقادن باشقه جواب ویرماس اییدی بو جوابینه «آلای بولسه سزله فطره آلو خست اولماس چونکه اوزنبن فطره چقان کسه‌نینک صدقه واجبیه آلماقی حرامدر، بس سینکا فطره پیرو یاراماس دیولسه نه دیه بیلور اییدی! اییدی من سینکا سوزنینک جای چقاندی واجب صدقه‌لارنک مصرفلارن بیان ایدیم:

(فطره پیرمکاری واجب کسه‌لر)

فطره صدقه‌سون پیرو و اول واجب اولو ایچون نصاب کرکدر، یعنی تورورغه اوی، یانورغه توشاک، دنیا اوتکاروده محتاج اولونلان «صاوت صابا و باشقه کیمی قرالاروغیری» نستهلر

﴿ ۱۲ ﴾

کرکدۆر، اوزیننک و اوی جماعتیننک و شرعا نفقهسی واجب اولان کیمسه لرننک هر قایوسنده برر قات کیومی اولمق کرکبر، یعنی جای ایچون وقش ایچون برر کیوم ضروردر، همده هنر ایاسی اولسه هنرینه کیرا کلی قرالار کرکبره عالم اولورسه کتاب، صوقاچی اولورسه صوقا آت، تیمورچی اولورسه چوکج و باشقه کیمی یارافلار شول روشده کیرک شیلری اولورسه، بوروچنبدان آرتقان اوتوز صوم مقداری نمن یاخود باشقه یاراغندان آرتقان اسبابی اولورسه شول کیمسه دن فطره واجب اولور، اگر بر کیمسنه بو درجه شیلری مالک اولمازسه اول کیمسنه دن اصلا فطره واجب اولماس . چونکه بو درجه یه ایرشیمکان فقیر اولور، فقیر ایسه آناردان فطره واجب اولماس، و فطره واجب اولغان کیمسه ننگ صدقه واجبه نی آلمقی وبله نوروب بیروچیننک آنکا بیرمکی درست اولماس بلکه بودای کیمسه یه بیراسه بیروچین فطره و جوئی توشماس و آلوچی فقیرحقن آشاغان بولوب، آثم و آلغان قدر مالی حرام اولور، عبارت « و به » ای بهذا النصاب « تحرم » ای علی مالک هذا النصاب « الصدقة » ای الزکوة و العشر و الفطر و غیرها و تجب الاضحیة (مجمع الانهر) = ایمدی بو قدر، نصابی اولان کیمسه ایچون زکات عشر و فطر کبی صدقه واجبه لرنی آلو حرام اولوب، قربان چالمق واجب اولورسه نصابسن فقیرلردن فطره آلوچی اماملر شولارنی قربان چالو ایله امر ایتسونلر چونکه کمدن فطره واجب شونندان قربان ده واجب اولور، وهکذا بو سوزی مطالعه ایتسونلر چالمالیلارننک فطره آلمقلاری درست اولورمی ؟

و منکور

﴿ ۱۳ ﴾

و مېكور فطره نصابی اولان كېسسه فطره صدقه سون آلسه ،
 فقير حقن آشاغان اولوب ، گناھلی اولور ، واول آلفان قدرلی
 مالی حرام اولور ، همه ذکر ایتدكه زچه نصاب ایاسینه بله
 توروب فطره سون بیرگان كېسسه ننگ اوستونن فطره سی
 توشمس چونكه فطره فی مصرفنه بیرمك فطره ننگ رکنیدر ، نناکه
 نماز ننگ بر رکنی رکوع ایدی وشول سببمن نمازده رکوعنی
 ترك ایتوچینننگ نمازی نماز بولمای باطل اولور ایدی
 اوشنداق فطره ده مصرف اولمایانه بیرسه باطل اولور ، همه
 فطره فی واجب ایتسو هید كونلرنده فقیرلر آچ اولماسون
 وسؤالگه محتاج اولماسون ایچوندر ، نناکه سببمن محمد صلی
 الله علیه وسلم « اغنهم عن المسأله » یعنی هید كوننده فطره
 ووروب فقیرلر فی صور اودن مونکسز قیلونکز دیوبیورمشدر
 بو حدیثین : فطره شوندای كېسسه یه ویرورگه تیوشلی اولور
 قایوسی آنکا فطره بیرلمکانده فقیرلکندن سؤالگه محتاج اولور
 دیکان مفهوم فهم ایدیلور ، ایمدی قایده قالدی ! ایکیشر
 آت ، وتولکی طلوبلار همه اون یل هیچ کمدن اعانت
 اولمازسه ده یتارک رزقی اولان چالمالیلارننگ فطره ده مصرف
 اولمقلاری ، بس فطره آلولاری یارامادقی کبی باشقه صدقه
 واجبه لری آلماقلاریده درست اولماس .

ز - همه افندم جنابنکزه مخفی اولمایه شول چالمالیلاردانوق نچه
 منکرلرمنلری اولانلار ، اوزلری زکات بیروبر یاقده تورسون ،
 مصرفلک دعواسن ایبه لر ، هم غیرننگ زکاتنن آلالار ، ایمدی
 بوکبی اشلری سز ننگ یوقاریداغی تقریرنکزه کوره بر حرام
 اش اولور ، اگرده سز بای نصاب صاحبی سزله صدقه واجبه

❖ ۱۴ ❖

آلو درست توکل ديسنيك، آي خصوصنده تيليغرام ايله خبر بيلوگه شريعت كچامكان بس بز آننيك ايله كچلنميمز، ديسه لرده بو خصوصده بار ملسكارونده اولان ماللارن خاتونلرينه هبه قيلوب، كچلنوب، زكاتنه مصرف اولمقي دعوي ايدهر، ايمدي سز بو اشلرينه نه ديرسز؟

ش - افتنم بيان ايتدكم روشده زكات و فطرهغه مصرف فقيردر، ايمدي قالدی خاتونلارینه هبه ایتولری، اول هبه لری ایسه نفس امری توکلدر، چونکه اولاً خاتونلاری «بو مال مینکی سین مینکا هبه قیلدنگ مین ایمدی قایتاریم یا خود یار و منغنه قایتارام ديسه شول چالما ایلاروق اینك اول هبه قیلولارون خاتونلارند انوق قانارلار، اگر خاتونلاری «اول ملکن مینکا هبه قیلدی دیو اشنی محکمه گه بیزسه مذکور چالمالی بر اورینه منک یمین ایدوب هبه سون انکار ایتوچیدر، اگر بو هبه لری حقیقی اولووی دعوی ایتسه لر، ایکی شاهب حضورنده یازوشوب، ناتاریالنی هبه ایتسونلرده شوندان صونك هبه لری حقیقیه دیرمز، همه منم قاعده مقررهمدر، هبه دن رجوعنی زوجیت منافی اولمقلتی، بولارننگ بو اشلاری مجرد حق تعالی پی آلد اما قلق کبی بر شیدر؛ و حق فقرانی آلودر؛ ایمدی بولار هبه لرندن رجوع ایته آلایلار بس قالدی زوجه لری اوزی هبه قیلووی، شول تقدیرده فرض ایدمز زوجه لری بر تقدیر هبه ايله اعاده ایتسه بو چالمالی شول وقتده فی قیافتده اولور؟ بییهی یوری غنه هبه ایتدوم دیو اقرار قیلور!!!»

﴿ ۱۰ ﴾

(عشر)

ز - ینه افندم ، سزنىك قريه لرنكزده اولان خلقنكز ايگون ايگه لرده
آلغان ايگونلارندن عشرنى تمام بيرميلر مثلا يوز آربا ايگون
آلسه لار، دورت يا بشكنه آربا بيره لرده شوننىك ايله تمام
ايدهلر، بو خصوصه سزنىك امرنكز نچك ؟

ش - عشر اوندن بر ديمكدر، ايمدى افندم صلى الله عليه وسلم
« كل ما اخرجه الارض ففیه العشر » يعنى ير وجه مخصوص
اوزره چغارغان شيننىك اوندن بر اولوشن فقيرلره وپرمك
تبوشلپدر ديو بيورمشدر، بس ايگونيننىك اوندان برندن
برگنه كولتاسون كيم بيرسه ده بارچه ايگونى حرام اولوب
فقير حقن آشاغان اولور واول ايگون ايله حاصل اولان قوت،
كيوم ايله عبادت ايدرسه درست اولماس، چونكه مالنده فقير
حقى حلول ايتدى، ايمدى بو كيمسه حق تعالى ننىك « وآنوا
حقه يوم حصاده » قولى ايله وجوبى ثابت اولان عشرى منع
ايتدى ايچون ظالميندن اولور، شول سببىن من آنلاردان
اصلا راضى توگل من !

ز - ینه افندم آنلار معروف آرشدان عشرنىك يارمن بيرسه لرده،
باشقه آشلقلاردان برده بيرميلر، ايمدى آلا آرشدان كامل
عشر بيرسه لر قالغان آشلقلاردان ويرمسه لرده درست اولورمى ؟

ش - يوق افندم اونكانه گى حد يثننىك مفهومينه كوره هر شيكه ير
آنى وجه مخصوص اوزره چقارسه اول شيدن اوندن برنى بيرو
واجب اولور، مثلا: آربا، بوراي، صلى، قارا بغداى،

﴿ ۱۶ ﴾

بغدادی ، یاصوق ، بورچاقی و باشقه‌لار بیرننگ چغارماقنده آرشفه
برابرلردر ، بس آرشفه نیندی حکم بولارغده شول حکم اولور ،
آرشفه عشر بولماقی بیرننگ آنی وجه مخصوص اوزره چقارماقی
ایدی بس بو خصوصه مذکورلرده آرشفه برابر بولدیلارده
بولاردانده عشر واجب اولور .

ز - ائندم بو عشر کم حقیقر؟

ش - زکات ، عشر و فطره ننگ مصرفلری برابرلردر .

ز - ایمدی ائندم بیانکنزه کوره عشر نیده نصاب ایاسینه بیروگرچه
چالمالی اولورسه ده درست اولماسدر .

ش - البته درست توکل چونکه کلام مجیدده صانالغان مصرفلردن
باشقه‌لار خواه چالمالی و خواه چاپانلی اولسونلار آنیلاره
صدقه^۶ واجبه بیرلماس ، ایمدی صدقه^۶ واجبه‌نی مصرفلردان
باشقه‌غه بیرو حرامدرو آلواوشاند اقدر ، عبارت : « ولانفع »
ای الزکوة والعشر والفطر وغير ذلك من الواجبات « الی
غنی یملک نصابا » من ای مال کان « یعنی کرک فی روشده
اولسون نصابنی مالک اولان بایغه زکات عشر و فطر کبی
صدقه‌لاری بیرلماس ، ویرلسه بیرو چیمین توشماس ، آلوچیغه
حرام اولور ایمدی بوسوز چالمالیلاره بیگ آغر کلدی مونکا
دوا اولماس مگر بر قول واردرکه : عمرن همیشه دین
خدمتنده دین اویرانو و دین اویراتوده اوتکاروب ، کسبکه
اصلا وقتی اولمیان کسه‌گه نصاب صاحبی اولورسه ده صدقه^۶
واجبه‌نی بیرو درست اولور چونکه موننگ وقتی یوقدر ، اما
آلدنلماسون دینگه خدمت ایدوبن کسبلیک کوب وقتی اولورسه

اول

﴿ ۱۷ ﴾

اول كەمسەبە ھەمىشە صدقە^۶ واجبەنى آلو درست اولماس
 نصاب صاحىبى اواسە (جمع الانهر) ايمىدى امام افندىلرە بو
 قالىدى ھەر قايسى ھەرلارن مطلق مکتب و مەدرسە لردە دىن
 اوگراتو ايلە اونكازىنلر شول وقتدە باى بولا تورۇب مصرف
 اولورلار، يەنە دە مخفى اولماسون، ھەمىشە آورو بولو بايسە
 ايرى مفقود اولوب بلنمىيان ياخود ايرى ھېوس اولوب اوزى
 رزقلا توراقت كىسبى اولمىيان خاتونلارغە دە شول روشە ھەكم در.

ز - صونك افندىم اول چالمايلار بزننك وظيفەمز يوق بىز شوندى
 صدقەلار ايلە دە فائدە لنمىسك نچك كون كورورمز ديلر!

ش - افندىم آلا مصرفلكدن چغو درجە سيمە قدر آلسونلار، اما
 فقط مصرفلكدن چقتقلارى صونكندە دىن اشى ايلە ھەرلارن
 اوتكاروچى بولماسەلار، كىسب ايتسونلر، صوقا صوقالاسونلار!

ز - افندىم زكات، ھىر و فطرەننك مصرفلارى كىلدر؟

ش - ۱) فقير: نصابدان كىم مالى اولان كەمسە - ۲)
 مسكين: بىر كونلىككە آروغى اولمىيان كەمسە - ۳) ھامىل
 الصدقە: صدقە^۶ واجبەلرى آلو ايچون دولت طرفندىن
 بىلگولنمىش كەمسە، - ۴) رقبە: يەنى خواجهسى فلان قدر
 مال تابسانك من سىنى آزاد ايدىرمن ديو ايتولاش قل - ۵)
 غارم: بوروچلى كەمسە - ۶) منقطع فى سبيل الله: ھىچ يولنە
 قايتورغە آقچەسى بىتكان كەمسە بەھىلر: ھىلم استاگوچى فقير
 شا كىرلر دىكانلر باياغى صفتلى دىن خەمتەنە متفردلردە بونكا
 كرلر ۷) ابن السبيل: باى بولوبە يولنە آقچەسى
 بتوب توقتالغان كەمسە، ايمىدى بو كەمسە اكر بوروچغە

﴿ ۱۸ ﴾

آلورغه اورون تابسه بوروچقه آلور، اگر تابمازسه زكات آلوزده اوينه قايتقاج شول قدرنى فقيرلره تابشورور، اما بو زمانده اول كمسه ده زكات آلماسون چونكه تيليغرام ايله اوينه نهن صوراب صوقسه بش آلنى ساعتده نيندى يراقدانده آچه قولينه كيلوب ينار، ايمدى تيليغرام صوغو ايچون برده بلماكان كمسه ده بوروچقه بيورور چونكه تيليغرام دهنه خبر صوققانون بلور، يابسه اول كشى بيورورگه شكلنسه مسافرننگ نهنى اوز اسمينه كيلو روشنده صوغار.

ز - ينه افندم سويله سنك سوز چغار، بر كمسنه تقدير الهى اقتضاسى بويچه دنيا دان فوت ايتسه، آدم زاد البته گناهنس اولماس بس چالمايلار بو كمسه ننگ برده ضرورتسز ترك اينكان فرض عمللرى عفو ايدلمك برابرينه خاص ورته حقى اولان تركه دن دور ياخود حال بولماسه تسلسل اوك تصوير ايدوب، حق ورتهنى تالاماقلازى درست اولورمى؟

ش - افندم نصف العالم اولان فرايض فننده مبرهندر كه ميت ننگ تركه سينه دورت كنه حق متعلق اولور (۱) تكفين تجهيز (۲) قضاء ديون (۳) تنفيذ وصيت من ثلث المال عم فالغان مالنى شرعا ورته لكبرى ثابت منار آراسنده تقسيم ايتمكلك ايمدى اگر فديه ايدوب چالمايلاره ورته حقن بيور تپوشلى اولورسه شونده بيان ايدلگان اولور ايدى هاى بو آى حقه تيليغرام ايله خبر ايشوش ريهت كچلماكان اش بس بز كچلنمچمز ديكان اماملار بوفديه حقه ده شول سوزنى ايتسه لر ايدى، ايمدى فديه ايسه قصدا عذر سز ترك ايديلن عبادت ايچون

يو قدر

❖ ۱۹ ❖

یوقدر بلکه فدیه فقط عنر سبیلی مثلا براو اوزون زمان خسته اولوب عبادتلی اوتماسلک درجهیه ایرشوب شول خسته سیله وفات ایدرسه شول کیمسه ننگ مرضنده کوچی یتیمی قالدیرغان نمازلاری روزه لاری ایچون فدیه بیرمک درست اولور آندان دور یاخود تسلسل تصویر ایدوب، فلان کیمسه ننگ فلان یاشنده اوتالماگان یا اوتالمسهده کامل نماگان نماز و روزه سی ایچون قبول قیلوب اوشبو شینی آلدنکمو دیو قیلو لازم اولماس بلکه هر نماز برابرینه شریعت بیلگوسلکان قدری فقیره بیرمک تموشلی اولور، اما سلامت اولوب یالقاولق سبیلی یاخود فسق فساد سبیلی ترک ایدیلمن عبادتار ایچون بعض بایلاننگ مسکاوگه صومینه اون بش تین ایله کیلشماکی کبی، هر نماز برابرینه اون بش تین ایله خلاص نابولماز.

ز - ائندمینه بر عجب سویلم سننگ خلقنک ان و سنی سو یوچیلردن بولوی دهوی ایتوچیلردن بعضسی منم قمر شاهم شعبان خانمه اون بشنچی کیچ قوناق بولور آلدندان کیچده برات بیرامی اولور، شول کیچده بعض بر خلقنک سینکا یاقنلق تحصیل ایتو ایچون تورا تورغان اورونلارن داغی اولوغ کوللردن چیلکلب تون یارومنده صو کیتوروب، آئی قاینادوب، بو کون هر بر دنیا داغی صولاره زمزم صووی قاتوشا دیو، عادتدن طش بکرمی و بکرمی بیشار چنایاق جای اچرلر.

ش - خیر ائندم عقلی سلامت اولان وعاده الله دان خبردار اولان کیمسنه لر بیک بیلورلر، مشرقده اولان بر قیوننگ صووی دنیاننگ اوج الشندن ایکی الشی اولان مجموع صولاره قادوشوب

﴿ ۲۰ ﴾

یتماکی بر حال اش ایکانن بو اشلی بر بدعت اولوب،
منکا یقین بولو توگل یوزچاقرم یراق لائولارینه سبب بولور .

ز - ینه ده افندم شول کچه نوك تون یارومند آی یاقتوسینه
چغوب اوزلریننک شعله لرن قارارلار، اگر گوده لر یله برابر
باشلارین شعله لرنده کوراسه اول کسه ننگ کیله سی بر آئه
قدر سلامت تورماقن ظن ایدوب، باشی کورلماسه کیله سی
شول کچه یه دک وفات ایتماسون ظن ایدر، توکل ظن گنه
بلکه قطع ایدر لر .

ش - افندم اجل وقتی علم الله غه خاص بر امردر، آئی آیفه نوکل
قویاشغه قارالوبده بلوب بولماس، ایدمی بو اشلی جاهلیت
رسمندن اولان بر رسمدر، آئی ننگ یاقتولغنده مانع بولماغانه
گوده سیله باش حاضر اوله سی کسه نکیبه کورلماسی بر
معلوم اشدر .

ز - ینه افندم سننگ چالمالیلارنک ان بعضی بویله کتابلار یازمشلار، بر
کسه ننگ ایمانن ان غیری بر عملیه اولماسه ده فلان آینی کوروب
فلان نسته گه باقسه جمیع گناهسی یارلقانوب، چنته بلاصراط و بلا
حساب دخول ایدر دیو بو سوزلرینه ضرور ایدوب عوام الناس
فرض عبادتاری رأساترک ایدوب، فقطیل آیلانه سنده بر مرتبه اون
ایکی آیینک بر اوسون کوروب اون ایکی شیننگ بر اوینه نظر
ایدرلرده اوزلرن گویا جنت تورینه مشتاق صانارلار .

ش - افندم ! ایمان، نماز، روزه، بای ایسه زکات وحج و باشقه من
لازم کورگان عمللری قیلمی، ومنده طیولغان اشلردن طیولمی

﴿ ۲۱ ﴾

هېچ كم اوزن جنت تورپنه و جناب حقه شويكلى اولماقن
 كوتمسون چونكه مذكورلرى قيلماسه آيغه توكل عمرى باروند
 قوياشدان كوزن آلماي صو اوستونده يوكروب يورسه ده
 جناب مولايه تقربى اولماز، مونك مثالى جفتلمى جناب حقن
 بسالا صوراو قيبلىندندر، ايمدى بوغنه ايمس بلكه بو اش
 عذاب الله دن ايمين اولودر كه الله نك رحمتنن يأس دينن
 چغاردقى كىبى عذابندان ايمينده اوشاندا قدر، نتا كه اعتقاد
 كتابلارنك زده مسطوردر، غافل اولنمايه !

ز - ينه دعا خصوصنده اوشانداق بر كمسه ايمانى اولغانندان
 صونك بر فرضنى قيلماسه ده فلان دهانى او قوسه يوم محشرده
 جميع انبيا بو قايو پيغمبر ايكان ديو مونك درجه سينه تعجب
 ايدر لر ديو يازالار !

ش - اقدم دعا ايسه تاثيرلى بر شيدر، ميتلره اوشانداق فائده
 و يرر، اما حق تعالى نك او امرن بجاي كيتورب نواهيستندن
 طبولق صونكنده بر كمسه جناب حقه قربتلى اولورسه،
 اول كمسه نك جنابي حق نه صورا سه شول مقصودن و يرر،
 اما جناب حقه مقبول اولماز سه تلاسه نيندى دعا ايله دعا
 ايتسه ده مقبول اولماز، مقبول كمسه برده خاص عبارت ايله
 حاجتن جناب حقه عرض قيلمى فقط اوزلسانى ايله گنه عرض
 ايتسه ده مقبول اولور، اما رسولمن فلان دعا ايله دعا ايتد كه
 مقبول اولدى ديو رسولنك باشقه افعالن توتى توروب،
 شول دعاده گنه اياروده مقبول اولماق لازم ايمسدر، مونك
 مثالى بر كمسه فلان كسب ايله كسب ايدوب كنه بابدى

﴿ ۲۲ ﴾

منده شول كسبى ايتيم بايوزمن ديو كيدر، دعانك قبولغنده
جناب حقه قرابت شرطر اما قرابتى اولميان نه قدر عبادت
ايتسه ده بوش و وبال اولوز
شعر: من لم يكن للوصال اهلا * فكل طاعاته ذنوب .

ز - اينه افندم جنابك كزه بر شى عرض ايدرم سننگ مانگير
بايلارنكدان كوبسى ملكارنده اولان ماللر وى تمام تحقيه قلب
حساب ايتى كوبى ماللرى يل ايلنگانن بلميلرده فقراحقى
اولان زكاتن چغاروب بترميلر،

ش - افندم جناب حق « كل شى عنده بمقدار » ديو بيورمشدر،
ايمدى اول بايلار ماللارينه حساب قويماسه لار اولار يننگ
دنيا آخرت بدنام ورسوالقارينه سبب اولورلار چونكه دنيا ده
سودالرى فائده بيره مى يا ضررى بلمسلر اما آخرت ده حق
فقرا اولان زكاتلرون تماما چغاروب بتورماولرى سببلى
عذاب ايديلورلر،

—•••—

گور صلقةسى

ز - افندم بر كسسه يه اجل ايرشوب دار دنيا دن فوت ايديه قالسه
شول كسسه يه دفندن صونك ولى الميت ورثه حقى اولان
مالدان بر جانلى حيواننى نجه منكر صاحبي بر مؤذنگه ايلتوب
بيرماسه ميت عذاب قبرده اولوريس شوى بيرسه ميت خلاص
تابا ديو اعتقاد ايدلر، ايمدى ميتدن اصلا شى قاله يوب
ولى ده مسكين درجه سنده اولورسه بو وقت كشيدين بورچقه
آلوب بواسه ده مؤذنگه بر تاوقنى ايلتار .

ش -

﴿ ۲۳ ﴾

ش - ائندم میت ایچون صدقه فائدهلی بر شیر، اما صدقهنی
 بیرو مال ایاسی اشیر، ایمدی مالی اولان صدقه ویرسنده
 جانلی حیوان بولو وگور صدقهسی دیبلو بر بدعت اشیر،
 معلومکنرسول محترم «القبور كلها عذاب الاقبور الانبياء»
 دیو بیوردی اگر قبر عذابندن بر شی ایله خلاصی تابو
 ممکن اولورسه رسولمز بو هیشی آخرنده «فخلصوا موتاكم
 بتصدق ذی روح ولو دجاجة» دیو بیان ایدر ایدی، بو
 اش مجرد چالمالارننگ حق ورثی آشاوغه چیرکنماولرندن
 ناشی بر شیر .

مؤلف: ایمدی غافل اولنماسون، ورثه حقندن شرع شریف بیورغاندن
 غیر شینی برده وجه شرعین باشقه آلماسلق و بیروچی
 کیمسه ننگ باشقه وارلرننگ «بو شی ویرلمکانه ده شرعا هیچ
 ضرر بولماون بلسکندن صونگ» رضالف و امرلرنن باشقه
 بیرمکی اصلا درست اولماسدر، همه کوچی بولماغان
 کیمسه لرننگ فدییه وگور صدقهسی دیو کوچلمب بیرمکاری
 اصلا درست توکلدر، اگر بویله قیلسه لار الوغ کناهغه مرتکب
 اولورلار، خصوصا میت ایچون فلان نسته ایله صدقه بیرو
 بیک فائدهلی اعتقاد ایدوب ناوق کبی جانلی حیوانلر بیرو
 درست اولماغان بر بدعتدر، اگر دولتی اولوب میت
 فائده سینه فقرایه تصدق ایدرسه بیک خوب اشیر، ایمدی
 تیوشلی اولماغان آز شیلری بجای کپتورگان بولوب حق
 وارث اولان زور صومالاری یابوب قالوچی نه اولور، همه
 چالمالارده تیموشسرگه «فدییه سینه فلان نسته سی» دیکانه «یوق
 فلان آغای بز اوچاو اولغنه آز آننگ آقتوق طری» دیو

﴿ ۲۴ ﴾

وارث حقن تالاماسوفلار، درست میت فلان شیلرن وصیت
ایتسه لکن سلامت لکن بولوب عذر سز قالغان عبادتلا ایچون فدیه
دیو بولماغانده، ادا ایتو تیوشلیبر،

—۴۵۳—

(شفاعت سینئه)

ز - افنیم ینه بر سوز ایتیم بو وقتلارده خلق امام ایتونی
تلاسه لر امام بولاچقننک علمن قارامیلار، نسلن قاریلار اگر
آناسی اولب مخدومی قالورسه آناسی نیگزی حضرت دعاسی
دیو برده شرع و دیندن خبردار اولمیان کمنه فی امام ایهلر .

ش - افنیم بو اشلی شفاعت سینئه در، چونکه امامت میراث
اولوردای شی توکلبر، ایمدی آناسی مستحق لق اوزره امام
اولغان اولسه مخدوم شونکا وارث اولسه یعنی آناسی کبی
اولورسه بیگ خوب، اما نادان مخدوم آناسی اورنینه بولسون
دیگان قول یوق، معلومنکدر فقه کتابلارنده مجرد اوز آرا
نماز قیلغاننده امام بولوچی کمنه عالم اولمق تیوشلیبر،
بس دینمزدده امامت رسول محترمگه نیابت اولغاج، رسولننک
اقوال و احوالنبن بی خبر اولان کمنه فی امام ایتو بر حرام
و اسلامننک ویران اولمقنه سبببر، ایمدی بو روشبه مستحق
اولماغان کمنه لر فی امام ایتوگه دلالت ایدوب، اعانت
ایتوچیلر، بو اشلرنبن یوم مشرده سؤال ایدیلوب بنام
اولناچقلارد دین ننگ کملکینه وفتورینه بر نیچی سبیلر
چالمایلارد، غافل اولنمای باقرلری آلتونغه ایلنبر وگه نورشمای
قارا قورغاشینغه ایلنبر لمسون !!!

مؤلفی ش . ح .

التماس:

ایمدی او قوچیلاردان رساله مده بر شرع شریفکه
مخالف امر ناپسه لار شول خصوصده مؤلفه مراجعت
ایدوب دلیل صورامقلاری برنجی مأمولند
(مؤلفه).

بو رساله ده گی شرع طرفندن سویلنمش سوزلر هر
قایوسی امامز ابوحنیفه نعمان بن ثابت بن زوطی
المتوفی سنه ۱۵۰، ننگ مذهبی اوزره در،
آلدانلیسون بعض خصوصده باشقه مذهب امامی
سوزی ایله، فلان کتابده فلان دیگان دیو.

An Epistle of Change: “*Taşāduf al-Shar‘ wa’l-Zamān...*”

Abstract

This is a brief note about Shākirjān Ḥamīdī, a Tatar scholar of the Kazan region active in the early 20th century, and his short epistle entitled *Taşāduf al-Shar‘ wa’l-Zamān fī Balda Ma‘rūfa bi-Qazān* (A Chance Meeting of the Law and the Time in a City Known as Kazan). The author composed the work in an ingenious way as a dialogue between the Law (*sharī‘a*) and the Time (*zamān*), in which they discuss the necessity of change on a number of hot religious issues between reformists and traditionalists of the time. A minor figure in the Jadidist camp, Ḥamīdī and a number of works by him seem to be rather neglected in modern studies on the reformist movement. This article aims to bring him and his work to the attention of scholars and after a short introduction provides a modern Turkish translation of the above-mentioned work with the facsimile of the original 1904 publication.

Keywords: Shākirjān Ḥamīdī, Jadidism, Kazan, Religious Change, Islamic Reform Movements

